

bis

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE

Biblioteksdebatt från vänster

#3 2017 – 30 KR

bis

Tidskriften ges ut av föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) och utkommer med fyra nummer per år. Artiklar i *bis* publiceras i efterhand som pdf-filer på BiS webbplats enligt Creative Commons Erkännande-Dela lika (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>) – om inget annat avtalats.

Utgivningen sker med ekonomiskt stöd av Kulturrådet.

Besök oss på webben

Hemsida: <http://foreningenbis.com>

Twitter: @foreningenbis

Facebook: <http://facebook.com/foreningenbis>

Kontakt

tidskriftenbis@gmail.com

Medlemskap och prenumeration

Medlemskap i BiS gäller i ett år och inkluderar prenumeration på tidskriften *bis* (fyra nummer).

- Ordinarie medlemskap: 250 kr
- Medlemskap för student, pensionär eller person utan full inkomst: 160 kr
- Stödmedlemskap: 500 kr
- Endast prenumeration: 160 kr
- Institutioner samt prenumerationer utlandet: 300 kr

Föreningens postgiro: 33 53 16-6.

Tryck

Ale Tryckteam AB

ISSN

0345-1135

Ansvarig utgivare

Lennart Wettmark

Redaktionsgrupp

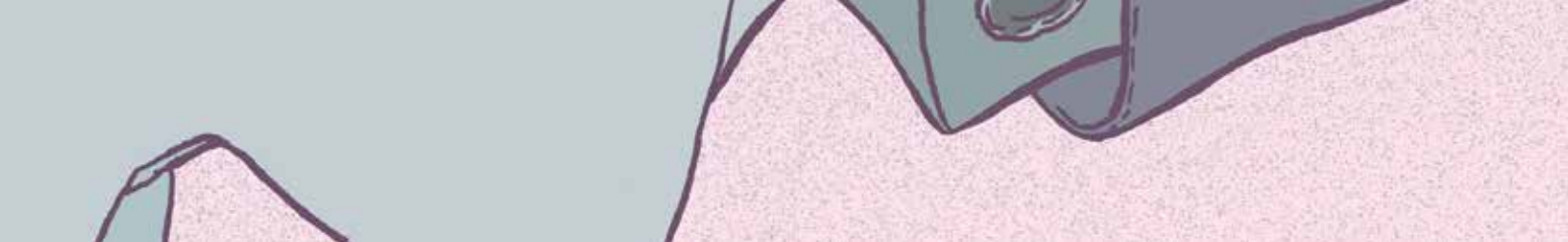
Charlotte Högberg, Stellan Klint,
Eleonor Pavlov & Martin Persson

Omslag

Christoffer Frostgård

Grafisk form

Linus Mannervik

2017 – 3

6. 23 000 bibliotekarar på ett brett!
9. Bibliotekets varige verdier
12. Ur Valfrids arkiv III
15. Som man bäddar ...
18. Nackabiblioteken på entreprenad
21. Makerbibliotek och frivilliga krafter
24. Nätneutralitet
– det moderna bibliotekets livsnerv
26. Datakraft
28. Den skönlitterära framtiden:
De kvinnliga författarna går i täten!
30. Prekariatisk litteratur
– den nya arbetslitteraturen

SÅ VAR DET HÖST IGEN. Samtliga bibliotek i Nacka kommun läggs ut på entreprenad i den nyliberala iveren att lämna offentlig verksamhet efter offentlig verksamhet i privata händer. Nazister marscherar i Göteborg, stärkta av lyckad rasistisk mobilisering på Bokmässan och arrangörernas lammställning till deras normalisering. De digitala produktionsmedlen, data och infrastruktur, lämnas mer och mer – och utan särskilt mycket protester – i händerna på de stora nätjättarna.

Det finns all anledning att vara biblioteksvänster idag, och att organisera sig i arbetet för att styra upp ovanstående. För att motverka privatiseringen av våra gemensamma folkbibliotek, för att stå upp mot normaliseringen av rasism och fascism, för att motverka storföretagens exploatering av vår vilja till internetburen kommunikation och sociala världar.

Det här är bara några exempel, det finns så mycket att göra – och vi behöver bli fler! Vi hoppas att det här numret av *bis*, som bland annat diskuterar ovanstående frågor, kan inspirera till engagemang, idéer, fortsatta protester och debatt. Låt hösten bjuda regnmolnen motstånd med solglimtar och sjudande aktivitet på alternativa mässor, i alternativa biblioteksforeningar, etc. Vi ses!

Redaktionen

Medverkande i detta nummer

Bengt Berg. Född, uppvuxen, bosatt och verksam i norra Värmland. Författare och förläggare på Heidruns Förlag. Har utgivit drygt 30 böcker, mest poesi.

Tommy Bildström. Bibliotekarie, projektledare för det läsfrämjande projektet Det magiska ordet, skribent och debattör. Aktuell i KB:s antologi

Bibliotekarien som omvärldsbevakare och analytiker som utkommer i september.

Tobias Carlsson. IT-bibliotekarie i Gislaved.

Anders Ericson. Bibliotekarie och frilansjournalist (65), Moss, Norge. Aktiv med bloggen bibliotekettarsaka.com och med diverse föredrag.

Christoffer Frostgård är bibliotekarie i Malmö och illustrerar på fritiden.

Idiomdrottning är ett exempel på ett nytt och ofta enklare sätt att lösa de flesta systemproblem.

Stellan Klint. Medicinsk bibliotekarie i Malmö/Lund och medlem av *bis* redaktion.

Lena Lundgren. Bibliotekarie och tidigare utvecklingsledare vid Regionbibliotek Stockholm.

Mats Myrstener. Snart pensionerad bibliotekarie och litteratursociolog.

Röda Lina. *bis* ständiga samtidskommentator.

Tobias Willstedt är BiS webbredaktör och bor i Stockholm.

Alternativa bokmässor som svar på Bokmässans acceptans av *Nya Tider*

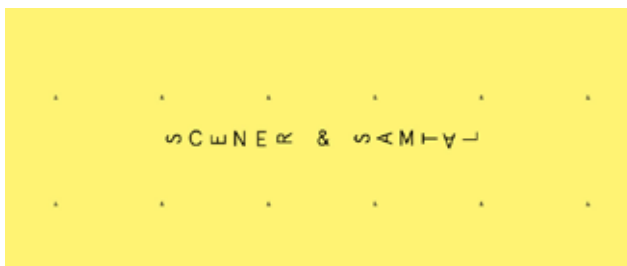
En av årets stora kulturdebatter har gällt den högerextrema tidningens *Nya tiders* närvaro på Bokmässan i Göteborg. Olika författare, förlag och grupper har meddelat sin hållning i frågan och så även BiS.

För den som inte är sugen på att bevärda den stora kommersiella Bokmässan med sin närvaro på grund av dess slappa hållning mot rasideologerna i *Nya Tider* så har det tacksamt nog dykt upp ett antal alternativ.

- Ett av dem är *Radikal bokmässa*, som redan varit igång ett antal år. *Radikal bokmässa* arrangeras av Syndikalistiskt Forum i samarbete med ABF & Kvinnofolkshögskolan och har programpunkter under alla den stora mässans dagar. Revolution, antifascism och kamp lyfts och diskuteras under mässan. För mer information, se <http://syndikalistisktforum.se/radikal-bokmassa-2017/>.

- Den 29–30 september anordnas *Scener & Samtal* i Göteborgs Litteraturhus. Antirasism och högerextremism berörs särskilt med anledning av Bokmässan och samtiden. För mer information, se <http://goteborgslitteraturhus.se/scenerochsamtal/>.

- Den 29–30 september anordnas även *BOKMASSAN* av ETC och Leopard förlag. BOKMASSAN sägs erbjuda samma debatter, samma författarträffar och samma samtal som Bokmässan men utan inträdesavgift och med ambitionen ”att alla ska få vara med”. För mer information, se <https://www.etc.se/valkommen-till-bokmassan>.

”So what’s a library to do? I think we must admit that we have a bias toward a certain kind of reasoning. That we not only want libraries to be places where knowledge is made but that we hold certain truths to be self-evident, if hard to live up to. That we stand for both intellectual freedom and against bigotry and hate, which means some freedoms are not countenanced. That when we say ‘everyone is welcome here’ it also means ‘we’ll fight those who insist not everyone ought to be.’ That we don’t have all the answers, but some answers are wrong. That we must be brave enough to know our own history and recognize the ignorance we’re trying to overcome ourselves. That if we embrace fundamental values, we cannot be neutral. That reason isn’t enough. That caring for one another matters, too.”

Så kommenterade Barbara Fister, amerikansk bibliotekarie och biblioteksdebattör, det nazistiska våldet i Charlottesville –där antirasisten Heather Heyer mördades och många andra skadades – och bibliotekens roll i det antirasistiska arbetet (*Inside Higher Ed*, 17 augusti). Händelsen har också kommenterats från annat bibliotekariehåll, bland annat av R. David Lankes i bloggpостen "On Racism, Ignorance, and Librarianship".

Day against DRM satte fokus på inlåsnin g av medier

Även i år anordnades dagen *Day Against DRM*, som är en kampanj av Free Software Foundation för att sätta fokus på ”Digital Restrictions Management” (eller av dess förespråkare kallat ”Digital Rights Management”, artificiella spärar på digitala medier som tvingar in användaren att använda programvara som övervakar hen och som kraftigt inskränker hens rättigheter som användare och mediekonsument. På dagen uppmärksammades DRM och dess problem både på olika platser runt om i världen och online. Defective By Design (defectivebydesign.org) informerar om DRM och har koordinerat riktade protester mot DRM, exempelvis gällande DRM i W₃C:s HTML-standard och gällande DRM hos Netflix.

Ny kunskapsbank om rasistiska stereotyper

Mångkulturellt centrum lanserade i slutet av maj en webbsörs för att sprida kunskap om rasistiska stereotyper. Förutom en bildbank med en mängd exempel på stereotyper innehåller Bilders makt texter och pedagogiskt material skrivna av forskare och experter på stereotypa bilder, samt ett avsnitt med exempel på ”stereotypa försvar för stereotypa bilder”. Det finns även exempel på icke-stereotypa bilder.

Bilders makt nås på <https://bildersmakt.se/>.

Åpningsmøtet for konferansen.

Anders Ericson rapporterar från Chicago och ALA-konferensen

23 000 bibliotekarar på ett brett!

Med en støtte på 9200 norske kroner i folkefinansiering eller *crowdsourcing* (det virker! Bruk det!) har vi krysset Atlanteren for å oppleve verdens største årlige bibliotek-evenemang i regi av bibliotekforeninga ALA. Fem varme junidager i Chicago, med mye kommers, men også solid progressiv bibliotekpolitikk, sterkt ”inspirert” av Trump.

Text och foto: Anders Ericson

BARE EN HÅNDFULL STEDER i USA kan ta imot alle bibliotekarene. Ofte blir det McCormic Place i Chicago, verdens nest største konferansesenter, med en kvart million kvadratmeter. Det er seks ganger større enn Svenska Mässan i Göteborg. En uke tidligere var The Peoples' Summit her, med Bernie

Sanders, Naomi Klein med flere, for å legge planer for USA etter Trump. Men de var ”bare” fire tusen.

ALA-konferansen er ikke veldig ulik de nordiske. Men her er forholdene så store at langt fra ”alle” hilser gjenkjennende på ”alle”. Og de 5-6 kilometerne fra hotellene trafikkeres med fem egne busslinjer fire ganger i timen. Dette har krevd en

egen gate, anlagt i en kulvert, sammen med masser av tog. Og noen spesialiteter har vi vel ennå ikke i Norden, som yoga-rom og eget kjøkken for kokebokforfatterne?

For stor konferanse?

Over tretti tjenestefolk sitter klare for å registrere deg, og man assosierer til Kafkas rekrutteringskontor for Oklahoma Friluftsteater i romanen *Amerika*, der hovedpersonen først ledes til et kontor for ingeniører (yrket han studerte til i Europa), deretter til et kontor for teknikere, så et for teknikere på mellomstadiet, og til slutt til et lite kontor for europeiske teknikere med mellomstadieutdanning. Men her går det glattere. Og Kafka var faktisk aldri i Amerika. Vi er her.

Konferansen er kanskje blitt *for* stor? Den kanadiske bibliotekforeningen måtte legges ned i fjor, på grunn av de dyre konferansene, sies det.

Utstillinga er også enorm, med over sju hundre utstillere. Også her er datagigantene størst. Vi oppsøker instinktivt den avsidet avdelingen "Small Press". Her er de "alternative", som har råd. Det etablerte progressive forlaget Library Juice har råd. De har nå også startet et "academy", både fysisk og online.

På standen ved siden av selges *Alternative Press Index*, en katalog med tidsskriftanalytter, som vi, med skam å melde, ikke kjente til. Den er tematisk ordnet, fra "Abandoned Buildings" til "Zuma, Jacob". Det store språklige nedslagsområdet gjør det altså mulig å publisere så smalt stoff (burde man ikke gå sammen om noe liknende i Norden? Eller kunne Globalarkivet.se åpnes for flere nordiske språk?). I Norden fins

De nyvalgte og avtroppende koordinatorene i SRRT, Kenny Garcia og Deidre Conkling.

indeksen bare ved tre bibliotek, men den skal også inngå i EBSCO, sies det. Da de hører at vi skriver for *bis*, får vi 2016-utgaven, i to bind! (1,5 kilo ekstra viser seg å gå bra, med en limit på 23 kilo på economy class).

Droneflyging

Størst trengsel på utstillingen er det hos barnebokforlagene; de har gratis bøker. Vi prater med en ung kvinnelig bibliotekar som må ty til et lokalt hyrager og få farsen til å kjøre 900 kilometer fram og tilbake for å få alt hjem.

Makerspaces har en stor avdeling på utstillingen. Her får man blant annet forsøke droneflyging. Om nå det skulle ha noe med bibliotek å gjøre (se vårt intervju med Michael Gorman).

Little Free Libraries fins også. ALA har av en eller annen grunn omfavnet dette firmaet som selger patenterte, små bokskap for inntil 2500 dollar, som den øvre middelklassen setter opp i sine øvre middelklasseforsteder for å demonstrere sin kulturelle kapital. Og som alt har utkonkurrert bibliotekfilialene i en småby i Texas.

Det progressive Bibliotek-USA

Progressive bibliotekarar har forsøkt ulike strategier for å få innflytelse. I Sverige for snart femti år siden etablerte man altså Bibliotek i Samhälle (BiS). I Norge ble dette sett på som sektarisme; vi forsøkte isteden å dominere Norsk Bibliotekforening, med blanda resultat. I USA valgte man i 1969 en slags middevei: SRRT – *Social Responsibilities Round Table*, en "spesialgruppe" under ALA, den nasjonale bibliotekforeninga (uttales [sø:rt]; da det kan assosieres med *certain*, ifølge mangeårig styremedlem Mark Hudson).

I boka *Progressive Library Organisations: A Worldwide History* (2015) (der det også fins et kapittel om BiS; se også *bis* #2 i år, s. 29), skriver Al Kagan at formålet den gangen var å demokratisere ALA. Dette leser vi fortsatt i egenpresentrasjonen på hjemmesiden:

SRRT arbeider for å gjøre ALA mer demokratisk og å sikre progressive prioriteringer, ikke bare for foreningen, men også for hele yrket. Bekymring for menneskerettigheter og økonomiske rettigheter var et viktig element i grunnleggelsen av SRRT og er fortsatt et presserende problem i dag. SRRT mener at bibliotek og bibliotekarar må identifisere og bidra til å løse sosiale problemer og ulikheter for å kunne utføre sitt mandat, å arbeide for kollektive goder og styrke demokratiet (vår oversetting).

Gjennomslag for resolusjoner

Under konferansen har SRRT flere aktiviteter. Vi blir med på et møte der styreleder Laura Koltutsky refererer fra et møte samme dag i ALA:s *Council* om en SRRT-resolusjon om klimakrisen. Den vil gå gjennom, relativt uendra. Her sies det også at bibliotek og bibliotekarar skal arbeide aktivt for klimaet. En annen SRRT-resolusjon handler om "Libraries as Responsible Spaces". Biblioteket skal "beskytte lånere og

Al Kagan er en veteran i både SRRT og PLG. Bak, en annen veteran, Mark Rosenzweig.

ansatte mot trakassering, samtidig som vi opprettholder vår historiske støtte til ytringsfriheten". Videre oppfordres det til å "utvikle partnerskapsprogram med og fremme tjenester til underrepresenterte og ikke anerkjente samfunnsmedlemmer" (vår oversetting).

Al Kagan er ansvarlig for rekruttering og forteller om et SRRT i 25 prosent vekst det siste året og 75 de siste tre! Med 1370 medlemmer er SRRT blitt tredje størst av alle round tables. Noe av bakgrunnen er den generelt skjerpede politikken, men også at Kagan personlig ringer alle nye og nylig utmeldte medlemmer! Han bekrefter at de fleste SRRT-ere i utgangspunktet er politisk på venstresiden, men oppmerksomheten og sympatien har økt i det siste.

Korrektiv fra venstre

SRRT har påvirket og utrettet mye. Som at sosiale forpliktelser er blitt en "core value" i ALA. De motarbeider konsekvent ideen om at bibliotekarer ikke bør engasjere seg i saker "utenfor" biblioteket. Dermed står de i spissen for kvinners og minoriteters jamstilling, sivile rettigheter og tjenester for fattige og hjemløse. Flere ALA-presidenter har på forhånd vært aktive i SRRT.

Stemningen ble amper i dette miljøet da ALA-ledelsen i november uttalte seg høflig og ukritisk om den nye "administrasjonen" til Trump. Teksten var gjort av ALA:s "lobby-

kontor" i Washington D.C., som jobber tett på kongressen. Etter mye og krass kritikk tok ALA den bort fra hjemmesiden, og ledelsen kom med et slags dementi. Men i det store og det hele har ALA og bibliotekmiljøet et sterkt behov for korrektiv fra venstre.

Bibliotekpartisanene i PLG

En mer eksplisitt politisk organisasjon er Progressive Librarians Guild (PLG), grunnlagt i 1990. Den er erklært "radikal", og bakgrunnen var uroen for yrkets "raske drift mot tvilsomme allianser med næringslivet og informasjonsindustrien og mot sjøltilfreds å godta å tjene en politisk, økonomisk og kulturell status quo", alt ifølge formålsparagrafen (vår oversetting).

Forsvar av menneskerettighetene står sentralt. I PLG:s egen historikk heter det blant annet:

Progressiv bibliotekvirksomhet krever anerkjennelse av ideen om at bibliotek for folket har vært en av de viktigste ankre i den utvida, frie, offentlige sfære som muliggjør et uavhengig, demokratisk sivilsamfunn, noe som må forsvares og utvides. Dette er partisanvirksomhet, ikke nøytralitet (vår oversetting).

PLG er en sjølvstendig organisasjon, men har en tilknytning til SRRT som blant annet gjør at man kommer med på ALA:s konferanser. Og mange er medlem av begge (PLG har rundt 300 medlemmer, og både SRRT og PLG ønsker flere medlemmer utenfor USA). Et av PLG:s viktigste bidrag til Bibliotek-USA – og verden – er open access-tidsskriftet *Progressive Librarian*. Det kommer med to utgaver i året, og dekker tema som mainstream-tidsskriftene ikke prioriterer.

Bibliotek-USA under Trump

PLG:s hovedarrangement i Chicago er også klart kunnskapsorientert. Overskriften er "Avprofesjonalisering, budsjett-kutt og progressiv bibliotekvirksomhet i Trumps tidsalder". Det finner sted i en fancy salong på Swissôtel i sentrum (det skal være billigere enn på McCormic), og her får vi fire solide foredrag av PLG-medlemmer (alle blir publisert i *Progressive Librarian* #2, 2017):

Peter McDonald, dekan ved universitetsbiblioteket i Fresno, prater om hvordan nyliberalismen preger academia i dag, med røtter tilbake til føydalismen og forestillinga om det skjebnebestemte (sv.: "ödesbestämda") frie markedet.

I Monroeville, Pennsylvania, er Mark Hudson leder for voksenavdelinga ved folkebiblioteket, og han orienterer om hvordan motvirke den såkalte "kundedrevne forretningsmodellen" som nå får innpass i bibliotek. Bibliotekarer blir i dag omdefinert til teknikere, fjernt fra den historiske identiteten som lærere og kulturarbeidere.

Universitetsbibliotekaren og forfatteren John Buschman fra New Jersey går rett på sak om biblioteket etter Trump, eller 8. november 2016, den nye datoen folk her forholder seg til. Han slår fast at biblioteket fortsatt er viktig for folk, og de bekymrer seg for at det lokale biblioteket kan bli stengt. Men folk har ikke regnet med de økonomiske, sosiale, tekniske og

politiske kreftene som er sluppet løs, samtidig som de mer eller mindre har akseptert disse kreftenes argumenter og retorikk.

Maura Seale, bibliotekar ved Georgetown University, prater om presset for å samle inn og bedømme data, for å bevise bibliotekets verdi og dermed unngå innstramminger. Men bedømmingen domineres av nyliberale logikere som fokuserer på effektivitet. Hvordan kan vi revurdere denne bedømmingen så den representerer arbeidet vårt og samtidig motstår nyliberalismen?

Länkar för vidare läsning

ALA – American Library Association

<http://www.ala.org/>

PLG – Progressive Librarians Guild

<http://www.progressivelibrariansguild.org/>

SRRT – Social Responsibilities Round Table

<http://libr.org/srrt/>

Library Juice Press

<http://libraryjuicepress.com/>

Alternative Press Center

<http://www.altpress.org/>

Maura Seale og Peter McDonald på PLG-møtet.

Bibliotekets varige verdier

Michael Gorman er mest kjent som ”faderen” til AACR2, de internasjonale katalogiseringsreglene gjennom de siste par generasjonene. Men fokuset i hans nyeste bok, *Our Enduring Values Revisited* (2015), er på bibliotekpolitikk og -etikk og er en vass polemikk mot nye, fancy trender på bibliotekfeltet. Gorman er pensjonert på tiende året nå, men sier kontant ja, takk til et bibliotekintervju i hjembyen Chicago.

Intervju: Anders Ericson

Han skal ikke på den store nasjonale bibliotekkonferansen som foregår i byen. Det er elleve år siden perioden hans som president for arrangøren, ALA, den US-amerikanske bibliotekforeninga, og i dag interesserer han seg mest for, og skriver om, James Joyce og utfordringene hans på forlagsfronten for hundre år siden, og om den samtidige engelske humoristen P.G. Wodehouse. Jo, Gorman er engelsk, men har bodd og arbeidet i USA i førti år.

– Men jeg er fortsatt britisk statsborger, forsikrer han. Jeg er imot all nasjonalisme og har ikke behov for å sverge troskap til det amerikanske flagget. For så vidt heller ikke til den engelske dronninga.

Our Enduring Values ble første gang utgitt i 1999, og det har vært nødvendig med store endringer i den nye utgaven, bare seksten år seinere. I boka lister Gorman opp hele nitten samfunnsendringer som har påvirket biblioteket, fra handelsglobaliseringen og framveksten av sosiale media, via global terrorisme, til datakriminalitet og ”privatlivets død”.

Han er uten tvil en av vår tids mest konsekvente forsvarere av de grunnleggende bibliotekverdiene:

– Jeg begynte å arbeide i bibliotek seksten år gammel i London. Da var det engelske biblioteksystemet det beste i verden. Det var umulig å tenke seg et lokalsamfunn uten skikkelige folkebibliotek. De var ekstremt mye brukt og hadde gode samlinger. Nå overlater britene bibliotek til frivillige,

Michael Gorman har en hobby i sitt pensjonstilvære: Han samler på vakre brevpresser i glass. Men denne samlingen på Chicago Institute of Arts, der har er styremedlem, er mer enn ti ganger så stor som hans. Foto: Anders Ericson.

rett nok velmenende, gamle mennesker. Men de er og blir amatører.

– Jeg har alltid sagt at biblioteket er som en stol med tre bein; samlingene, personalet og den bibliografiske arkitekturen. Om bare ett bein er borte, får man problemer. Men nå gir de opp både samlingene og katalogiseringen, og personalet er ikke lenger profesjonelt. Da blir det som å ha stolsetet på gulvet, og biblioteket blir verdiløst for alle.

Digitalisering ikke avgjørende

Som ALA-president rundt 2005 vakte det oppsikt at du var kritisk til mye av digitaliseringen og særlig til Google Books?

– Man må gjerne digitalisere alt, men det avgjørende er om alt kan finnes om hundre år. Hvem tar vare på all teksten? Takket være biblioteket har hver generasjon hatt mulighet til å lære mer enn forgjengerne. Men hva om alt ble digitalisert og eid av Google? Nazistene brant bøker, men det var forgjeves. Alt som ble brent fins i dag, for vi hadde et biblioteksystem. Men om det private digitaliserer alt og firmaet går konkurs, så er alt vekk.

– Saken er at både ledelsene og bibliotekarene er blitt så henført av teknologien. De hyller teknologien av grunner som ikke har med bibliotek å gjøre; at den skinner og lyser og har et høyt tempo. Men kunnskap og læring er ikke skinnende eller raskt. Man sier om smartmobilen at man får kunnskap ved fingertuppene. Men det du får er bare noe data, og det er noe helt annet enn informasjon og kunnskap. Så om du konsulterer nettet først, så prioriterer du data framfor kunnskap. Og det er kunnskap biblioteket handler om.

– Istedenfor å samarbeide med naturlig allierte; andre som arbeider med kunnskap og kulturarv, som arkiv, museer og kunstgallerier, så søker man nå samarbeid med folk innen *scientific management*. Men bibliotek handler ikke om effektivitet og IT. Det handler om kulturarv. Og ser du på IT-verdier, så er de diametralt motsatte av bibliotekets verdier. Deres verdier er innovasjon, profitt og hastighet. Jeg sier ikke at IT-sektoren er umoralsk, men den er amoralsk. Det er stor ironi når Google i sitt slagord sier "Don't be evil", for når de vil tjene penger i Kina, så velger de å godta sensur og dermed utføre onde gjerninger.

– Samtidig tjener De Fem Store (Amazon, Apple, Facebook, Google og Microsoft, vår merknad) enorme summer på *Big Data*. De selger opplysningene om oss til annonsører, mens bibliotek derimot verner om lånernes privatliv. Jeg sier ikke at det er ondsinnet, men de har en helt annen holdning enn biblioteket.

Bibliotek – et sosialt gode

Men bibliotek sliter i dag. En norsk kritiker av gratis folkebibliotek argumenterte nylig med at barn lånte på bibliotek elleve ganger i året i 1991, mens de i dag låner fem ganger. Det er en halvering.

– Det er likevel ikke så dramatisk, for tallet er i utgangspunktet ganske lågt. Om reduksjonen var fra 90 til 45 prosent av alle barn, var det interessant. For bibliotek tjenestene er ikke likt fordelt. Dette gjelder flere offentlige tjenester. Skolen favoriserer barn og foreldre. De som ikke har barn får ikke direkte glede av skolen. Men skole og bibliotek er sosiale goder. Problemet under Reagan og Thatcher var at man innførte spørsmålet: *What's in it for me?* Da handler det om fordelene på kort sikt. Men når det gjelder bibliotek skal vi spørre hva fordelene er for samfunnet i sin helhet. Vi ville hatt et mye bedre samfunn om bibliotek fikk virkelig gode vilkår.

Både som leder av ALA og som professor ved bibliotekutdanninger har du vært opptatt av bibliotekarenes kompetanse og utdanning. Hva er situasjonen i USA? Jeg fikk nylig vite at i ledelsen ved folkebiblioteket i Oslo er bare én av fem utdannet bibliotekar.

– Sann er det heldigvis ikke her, i alle fall ikke i Chicago. Og Kongressbiblioteket har nå endelig fått en virkelig god bibliotekar som leder, etter mange år med en veldig gammel og veldig høyreorientert historiker i stolen.

– Men hva betyr det egentlig å være bibliotekar? I USA domineres nå faget av *information scientists*. Og det er samtidig et spørsmål om kjønn. Ved bibliotekskolene har det typisk vært kvinnelige lærere i katalogisering og klassifikasjon. Men når de nå går i pensjon, blir de ofte erstatta av menn med IT-bakgrunn eller av "flyktninger" fra en eller annen annen disiplin. Og de er ikke opptatt av det vi er opptatt av. Dette er utilfredsstillende både for dem som begynner på bibliotekskole fordi de vil jobbe i bibliotek og for dem som vil ansette bibliotekarer.

Du er også kritisk til uttrykket og fenomenet bibliotekvitenskap?

– Det er ironisk at det var mitt store forbilde, den indiske bibliotekteoretikeren *Ranganathan*, som innførte uttrykket *library science*. Men bibliotek er mest håndverk. Jeg mener vitenskap skal handle om eksperimentering, testing og validisering. Det fins ingen empirisk basis for katalogisering, derfor er den ingen egentlig vitenskap, og det samme med referansearbeid. Det fundamentale for bibliotekvirksomheten er den kulturelle menneskearven, opparbeidet gjennom seks tusen år. Jobben vår er å lette tilgangen og bruken av den ved å organisere og gruppere den og hjelpe folk å finne fram.

I den nye utgaven av Our Enduring Values virker du mye opptatt av filosofi?

– Jeg har ingen utdanning som filosof, og det jeg skriver kan virke pretensiøst. Men kjernen i det bibliotek utretter nærmer seg spørsmålet: Hva om vi ikke hadde den menneskelige historien og arven nedskrevet? Du lærer bare fra egen erfaring, av andre menneskers erfaringer, og av nedskrevet historie. Om du ikke hadde tilgang til det sistnevnte, ville du snuble gjennom livet og avhengig av nye erfaringer hver dag. Alle verdier som bidrar til det siste, tilhører kjernen i all bibliotekvirksomhet.

Kunnskap og kulturarv

– Noe nytt i dag er makerspaces. Det er ingenting feil med det, og det er heller ikke feil å ha en kaffebar i biblioteket, men det har ingenting å gjøre med menneskelig kunnskap og kulturarv.

Men det er jo for å trekke til seg blant annet ungdommen.

– Sjølsagt, men når man leser at man kaster bøker for å få plass til et makerspace, blir det for meg et grunnleggende svik. Det blir som at et sjukehus som vil ha flere pasienter derfor engasjerer entertainere i et lokale der de pleide å gjøre røntgenundersøkinger.

Hva vil president Trump og den nye administrasjonen bety for bibliotek i USA?

– Vi har fått en president som er stolt av å aldri ha lest ei bok. Han er en jævla ignorant. Men vi kunne ikke vente oss noe annet. Han tilhører et parti som hater intellektuelle og utdanning. Men lykkeligvis er ikke bibliotek så avhengige av nasjonale midler. For eksempel her i Chicago tok borgermester Richard M. Daley initiativ til trettifem nye filialer i perioden sin. Han var opptatt av å bygge samfunn rundt lokale bibliotek, og han så på bibliotek som mekanismer for framgang, noe de også er. Chicago har et av de beste biblioteksystem i landet. Daley var en gammeldags irsk katolsk demokrat.

Du er beskyldt for å være konservativ og til og med elitist. Sist i et kommentarfelt i et norsk bibliotektidsskrift ganske nylig. Du hadde uttalt deg om den tvilsomme verdien av visse blogger på bibliotekfeltet.

– Ja, det var i 2005. Det der kommer nok i nekrologen min, ler han. Det ble sagt stygge ting, og i svaret mitt raljerte jeg med overskriften "The Revenge of the Blog People", som henviser til de kjente danske moselik fra bronsealderen (og en skrekkfilm med tittelen "The Revenge of the Bog People", intervjuerens merknad). Men kritikerne mine hadde ikke lest om dette, og forstod det ikke.

– Jeg er livsvarig medlem av Labour, og ikke New Labour, presiserer han. Så å kalle meg elitist blir ikke spesielt presist. I alt jeg har gjort, har jeg være opptatt av vanlige menneskers ve og vel, avslutter Michael Gorman.

Ur Valfrids arkiv III

Var Valfrid Palmgren feminist? Lena Lundgren gräver vidare i arkivet.

Text: Lena Lundgren

VALFRID PALMGREN VAR KVINNLIG PIONJÄR inom flera områden, som första kvinna på Kungliga biblioteket (KB), som första kvinna på det moderata samlingspartiet Allmänna valmansförbundets fullmäktigelista i kommunalvalet 1910, som en av de två första kvinnorna invald i Stockholms stadsfullmäktige (tillsammans med socialdemokraten Gertrud Månsson) och som första kvinna anställd som lärare (lektor) vid Köpenhamns universitet.¹

Vid slutet av 1800-talet var hindren höga för kvinnor att skaffa sig högre utbildning och få möjlighet att använda den. Få yrken var öppna för dem och gifta kvinnor var omyndiga fram till 1921, då kvinnor fick rösträtt till riksdagen. Men Valfrid Palmgrens far Karl Edvard Palmgren ansåg att flickor och pojkar skulle få samma uppfostran och utbildning, lät döttrarna studera språk utomlands och stödde Valfrid under hela hennes åttaåriga studietid vid universitetet i Uppsala. Hon uppfostrades att se kvinnor och män som likställda och med samma möjligheter, trots att kvinnorna i dåtidens samhälle i alla avseenden var underordnade männen.

Valfrid Palmgren blev medlem i Uppsala kvinnliga studentförening och aktiv i Föreningen för kvinnans politiska rösträtt (FKPR). När hon hade antagits som e.o. amanuens vid KB tog hon flera initiativ för att få en ordinarie statlig tjänst, vilket enligt lagen var omöjligt för en kvinna vid den här tiden. Den välmeriterade juristen och docenten Elsa Eschelsson stred samtidigt för att bli professor vid Uppsala universitet. År 1909 uppuktade de båda ecklesiastikministern Elof Lindström, som kopplade ihop deras fall och som gärna såg att lagen ändrades, troligen på grund av att han insåg att de utbildade kvinnorna behövdes i förvaltningen. Statliga tjänster öppnades dock för kvinnor fullt ut först 1923.

Men var Valfrid Palmgren feminist? Vi uppfattar kanske feminism som ett ganska modernt begrepp, men enligt *Svenska akademins ordbok* förekom ordet första gången i tryck i *Stockholms Dagblad* redan 1896 i samma betydelse som vi lägger

Valfrid och Jon vid silverbröllopet den 30 april 1936.
Foto: Valfrid Palmgren Munch-Petersens arkiv, KB.

in i det.² Av artikeln i *Nationalencyklopedin* framgår att ordet lanserades första gången vid den internationella kvinnokonferensen i Paris 1892, då med en mera allmän betydelse.³

Feminismen

År 1924 publicerades en artikel av Valfrid Palmgren med rubriken "Feminismen" i den danska konservativa tidningen *Nationaltidende*. Vid det klipp, som finns i hennes arkiv på KB, har hon själv långt senare skrivit "jag tycker att denna artikel är bra, verkligen tiptop, det bästa jag någonsin har skrivit". Det gör förstås läsaren nyfiken, vad menade hon med feminism och såg hon sig själv som feminist?

Artikeln är en recension och ett dräpande angrepp på den bok med titeln *Feminismen*, som den danske national-

1. I biografen över Valfrid Palmgren, *Böcker, bibliotek, bildning – Valfrid Palmgren Munch-Petersens liv och verk* (2015) ger Kerstin E. Wallin i kapitlet "Politiken och kvinnosaken" och Lena Lundgren i kapitlet "Kvinnan, modern och hemmet" en utförligare bakgrund till och utvecklar Valfrids politiska engagemang ur ett bredare kvinnosaksperspektiv. Här handlar det mera direkt om hennes förhållande till feminismen.

2. Definition enligt SAOB: "äskådning som hävdar o. rörelse som arbetar för kvinnans fulla (ekonomiska, sociala o. politiska) likställighet med mannen".

3. Nationalencyklopedin, feminism.

ekonomen K.A. Wieth Knudsen hade gett ut samma år och som väckte stor uppmärksamhet. Författaren varnar för de faror som feminismen har medfört. Han har ”ikke hos ’hvide kvinder’ [...] mødt ’den psykiske underkastelse, hengivenhed og slevudslættelse i mandens vilje som han ønsker af kvinden’”. Malayiska, polynesiska och japanska kvinnor skriker däremot av glädje bara mannen lägger sin hand på dem. ”Hvad angaar det os”, frågar sig Valfrid Palmgren spetsigt och fortsätter: ”Vi sympatiserer i høj grad med den ’iskolde hvide kvinde, der saa med foragt paa hans erotiske henrykkelse’.” Hon kritiserar såväl budskapet som innehållet i boken, ”Citater fra alverdens forfattere indenfor alle videnskabsgrene og digtarter” och ”den slags sladder om hustruens intime, som tarvelige mænd vistnok plejer at forlyste deres venner med”.

Självklart reagerade Valfrid Palmgren starkt mot denna kvinnosyn och angreppet på feminismen och hon var uppenbarligen mycket nöjd med sina formuleringar. Men hon beskriver också sin syn på det idealiska förhållandet mellan män och kvinnor: ”Naturen har skabt os til at leve vort liv sammen. Vi kan være hinanden til uendelig nytte og glæde som venner, som kammerater, som ægtefæller.”

Valfrid erkänner att de nuvarande förhållandena har sina svagheter men menar att de framsteg som har gjorts beror just på feminismen och anvisar lösningen för fortsatt utveckling:

Hvor mangelfulde de nuværende forhold, naar de gælder mand og kvinde, kan være, saa er det dog givet, at mand og kvinde i vore dage staar i et sundere, renere, sædeligere og derfor bedre og lykkeligere gorhold til hverandre end nogen sinde før. Dette kan man takke feminismen for – om man med dette ord vil betegne mænds og kvinders stræben efter menneskeret selv for kvinder. Jo mere kvindernes frigøres, og jo bedre de forberedes til at leve deres liv paa eget ansvar – og paa hvis ansvar skulde man ellers turde leve sit liv? – jo større mulighed kvinderne faar for gennem økonomisk selvstændighed frit at vælge deres ægtefælle eller deres livskald, desto større bliver lykkemulighederne for mænd og kvinde baade indenfor og udenfor ægteskabet.

Modern och hemmet

Och det konkreta uttrycket för detta förhållande är hemmet, ”Hjemmet, det gode, varme hjem, det, som staar som livets bedste minde, naar mennesket ældes og gaar i graven, det er mandens og kvindens fælles verk”. Hon återkommer till hemmets betydelse i olika sammanhang. I Stockholms barn- och ungdomsbibliotek ville hon återskapa den hemkänsla som de ofta i andra avseenden bristfälliga föreningsbiblioteken ändå förmedlade. Lars Furuland kallar henne till och med för ”folkhemsmoder”⁴ och Per Sundgren menar att hennes

betonande av hemkänsla i biblioteken ”pekar fram emot det kommande svenska folkhemmet”⁵.

Valfrid Palmgren tar i flera sammanhang upp Ellen Keys syn på kvinnans roll som ”samhällsmoder” och ansluter sig i stort till den. Hon talar redan i sina första politiska framträdanden om att kvinnans uppgifter i samhället är desamma som moderns i familjen. På samma sätt som hon sköter hemmet ska hon sköta ”det stora hemmet”. Men Ellen Key menade att kvinnan, trots att hon borde utbilda sig, inte skulle förvärvsarbeta som gift och på den punkten håller inte Valfrid med. I stället åberopar hon Selma Lagerlöf, som i sitt tal på den stora internationella kongressen för kvinnors rösträtt i Stockholm 1911, framhöll att kvinnans arbete är oumbärligt i det goda samhället.

Valfrid Palmgren ansåg också att mödrarna hade en särskild uppgift att arbeta för freden. Hennes engagemang för fredsfrågorna blev ännu starkare efter sonen Gustafs död i spanska inbördeskriget och under och efter andra världskriget. Även i denna fråga var Selma Lagerlöf hennes förebild och hon åberopar flera gånger Lagerlöfs roman *Bannlyst* (1918), med den skakande skildringen av ”Skagerrakslaget” under första världskriget, som ett ”fredens och människokärlekens budskap”. Hon talade för internationell kvinnosolidaritet och hennes engagemang i Kvindernes Demokratiske Verdensforbund (K.D.V., en organisation som anklagades för att vara kommunistiskt styrd) var helt betingat av att hon trodde att organisationen kunde medverka till förståelse mellan kvinnor över gränserna.

Feminismen som livsuppgift

Under hela sitt liv arbetade Valfrid Palmgren aktivt för kvinnors rättigheter, som pionjär, i valet 1910, i Stockholms stadsfullmäktige för kvinnors anställningsvillkor och för bidraget till den internationella rösträttskongressen i Stockholm 1911. Hon försökte höja de kvinnliga bibliotekariernas status, befordringsmöjligheter och löner genom att studera och beskriva förhållandena i Tyskland (inget föredöme) och i USA (ett förgångsland även i detta avseende). Hon var styrelseledamot och ordförande i det första kvinnliga studenthemmet i Köpenhamn, Kvinderegensen, under nästan 25 år och stötade de kvinnliga studenterna både praktiskt och personligt. Hon genomdrev exempelvis att förslaget om att studentskorna skulle förbjudas att ta emot manliga besökare på rummen efter klockan tio på kvällen föll. Hon engagerade sig i flera kvinnoorganisationer, föreläste på den kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad, höll föredrag om kvinnliga författare och lyfte fram dessa i recensioner och översikter.

Levde Valfrid själv jämställt? Vi vet inte så mycket om hennes make, den musikaliskt begåvade vattenbyggnadsingenjören och senare professorn Jon Munch-Petersen, och om deras äktenskap. Det finns mycket lite material om honom i arkivet.

4. Furuland, Lars (1993). ”Folkbiblioteken som demokratins offentliga rum: anförande vid Ivar Lo-dagen 23 februari 1993 om folkbibliotekens roll för den reella informations- och yttrandefriheten i Sverige”, s. 4. Erland Munch-Petersens arkiv på KB.

5. Sundgren, Per (2007). *Kulturen och arbetarrörelsen: kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Stockholm: Carlsson. Diss. Stockholms universitet, s. 78.

Valfrid Palmgren i arbetsrummet på Toldbodgade 83. Foto: Valfrid Palmgren Munch-Petersens arkiv, KB.

Valfrid var noga med sitt namn och sin titel. Hon kallade sig själv "Lektor Dr Phil. Fru Valfrid Palmgren Munch-Petersen", alltid med titlarna i den ordningen. Hon ville inte ses som ett bihang till Jon, utan visade att hon hade en egen identitet och hon avskydde när hon i pressen ibland omnämndes som "Fru Professorinde Munch-Petersen". Valfrid framhåller i flera sammanhang att Jon uppmuntrade hennes arbete. Det framkommer också att Valfrid var en lojal och stödjande hustru när Jon fick problem med hörseln och hon följde med honom på internationella konferenser för att förmedla det som sades. Han gick bort redan 1939, 65 år gammal, och Valfrid överlevde honom alltså med 28 år.

Valfrid Palmgren hade aldrig något arbetsrum på någon av de institutioner där hon var anställd, varken på Köpenhamns universitet, Lärarhögskolan eller Danmarks radio. Men ett eget arbetsrum i hemmet hade hon, den förutsättning som Virginia Woolf lyfte fram som nödvändig för kvinnors intel-

lektuella arbete och självständighet i sin essä *Ett eget rum*.⁶ Kanske var det också praktiskt, därifrån kunde hon organisera det stora hushåll som huset på Toldbodgade under många år utgjorde.

Feminist?

Jag har inte någonstans i hennes texter eller i intervjuer med henne i arkivet sett att Valfrid Palmgren kallade sig feminist. Möjligen var inte det ordet så frekvent under första halvan av 1900-talet och dessutom ursprungligen ett nedsättande ord. Däremot använder hon ordet feminism och hela hennes livsverk vittnar om att hon oavslåeligt arbetade för jämställdhet mellan kvinnor och män – i den meningen var hon feminist. Genom att hon betonade att kvinnor och män hade olika roller och uppgifter i familjen och samhället och därmed kompletterade varandra skulle vi nog kalla henne särartsfeminist. Frågan är vad hon själv skulle ha tyckt om det? En åsikt hade hon säkert haft!

6. Woolf, Virginia (1929). *Ett eget rum*. (På svenska f.f.g. 1958.)

Som man bäddar ...

Krönika: Bengt Berg

Varje september, vid tiden när skolorna nyss har startat och svalorna gett sig av mot sydligare breddgrader, har vi packat bilens bagageutrymme proppfullt med boklådor. Heidrums Förlag lämnar det gröna huset i den nordvärmäländska stillheten och byter till bruset på Bokmässan i Göteborg.

Det har varit en både arbetskrävande och lustfylld tradition under drygt 25 års tid – de 80 milen (fram och åter) och en stor förväntan inför alla möten med människor och branschfolk, denna intensitet med program och scenframträdanden – och den stora lättnaden när allt är överstämndet. Det har handlat om igenkännandets glädje och känslan av att under några få dagar befinna sig *under samma tak* som de stora förlagsjättarna.

Men i år blir det ingen bokmessa för vår del.

När protesterna mot *Nya Tidens* närvaro tog form i en bojkottlista så skrev jag på, som författare och förläggare, men också som medborgare. Den bruna rötans normalisering pågår på många plan och fronter, det är dags att sätta en gräns: Stopp, nu räcker det! Det spelar ingen roll hur väl vädrad och draperad festsalen än är, när någon släpper en stinkbomb i ett hörn sprider sig skitlukten över hela lokalen.

Argumenten i debatten har varit: "Vi måste ta fighten, vi måste möta 'deras' propaganda med våra demokrativärnande argument". "Det gäller att slå vakt om yttrandefriheten". OK, visst gäller det kamp och motstånd, men kamp och motstånd bjuds dag och natt oberoende av Bokmässan i Göteborg. Inte minst en försvarskamp – rent fysiskt – för de grupper som är direkt utsatta för nazisternas attacker.

Inspirerade av ordningsmaktens och marknadsliberalismens undfallenhet har Nordiska Motståndsrörelsen ansökt om demonstrationstillstånd samtidigt som Bokmässan pågår. Det harmlösa talesättet "Som man bäddar, får man ligga" får med ens en kärvare betydelse ...

I diskussionen runt tryck- och yttrandefrihetens nödvändighet i ett öppet och demokratiskt samhälle uteblir alltid den *ekonomiska* aspekten: Att tänka är visserligen gratis, liksom att tycka, men att trycka kostar kosing och att presentera sina tryckta tankar och litterära verk på mässan i Göteborg, det kostar multum. Det vet inte minst vi, i den brokiga och mångfaldsvärnande småförläggargemenskapen. Den aspekten på demokratins begränsning hör man allt för sällan.

Det låter ibland som om Bokmässan vore det enda och saliggörande torg för såväl det litterära livet i landet, som för all världens fria åsiktsbildning. Så är icke fallet. Jag, och många med mig, hade hoppats på att de ansvariga för Bokmässan

Bengt Berg. Foto: Staffan Jofjell

åtminstone haft kurage nog att tacka nej till *Nya Tidens* närvaro, men icke. Ej heller de stora förlagen anser sig ha råd, eller vill inte utebli detta år. Men nog har det goda varumärket blivit rejält nedsolkat, vilket inte är något som förvånar.

Men det uppstår alternativa mässor och rum för spridande av allsköns litteratur, tyst blir det inte runt om i Göteborg, tvärtom! Det kommer dock att dröja en tag innan Svenska Mässans utställningshallar är utvädrade ...

Av någon anledning kommer Arkimedes princip seglande: "Om en kropp nedsänks i en vätska, erhåller den en lyftkraft som är lika med den undanträngda vätskans tyngd." Det handlar helt enkelt om motstånd! Kampen för människovärde och demokrati fortsätter, inte minst på gator och torg!

Tycker du att det känns det obehagligt att slänga böcker? - I så fall är du inte ensam.

I trapphusens fönsternischer, i tvättstugor och på andra mer eller mindre offentliga platser händer det att man hittar böcker som någon lagt dit. Böcker som den forne ägaren av olika anledningar tröttnat på eller inte längre vill ha i sin bokhylla men som man ändå hyser en förhoppning om att någon annan kan uppskatta. Alltså, hellre ge bort en bok än att slänga den.

Men vad är det då för mekanismer i vår tid som gör att vi har svårt att kasta just böcker? Att gå med dem, även enkla pocketböcker, till pappersåtervinningen. För de flesta är det tämligen odramatiskt att korrekt sopsortera tidningar, reklam och andra pappersprodukter och därefter slänga skräpet. En rimlig förklaring till aversionen att kasta just böcker kanske är att vi trots vår digitala livsstil fortfarande hyser ett slags "irrationell" respekt för tryckta, fysiska böcker.

Fortfarande förknippas kanske böcker med vetenskap och bildning, med något som har rötter i Gutenbergs inkunabler eller i kloster där lärda munkar och nunnor på dyrbart pergament präntade ned sin tids vetenskap och filosofi? Boken som fenomen har en lång tradition av symbolvärde som optimalt attribut för kunskap och lärdom.

En annan orsak kan också vara att det finns ett slags läsfrämjande tanke bakom att skänka bort sina gamla böcker? Exempelvis: jag tyckte den här romanen var spännande men nu vill jag inte längre att den ska stå och damma i min hylla, men läs den gärna du som hittar den?

Själva boken som fysisk produkt och dess förhållande till den digitala utvecklingen, i samklang med sociala medier, är en minst sagt komplicerad fråga för såväl bibliotek, bokhandel och nät. Upphovsrätt, royalty m.m. hjälper också till att göra frågan om digital bokläsning än mer svårhanterlig. För trots att det digitala alternativet till det tryckta ordet varit tillgängligt på marknaden relativt länge har det ändå varit svårt att manipulera ut pappersboken med dess förtjänster. Idag konkurrerar också e-boken med talboken, som visat sig vara ett bra alternativ som ofta fungerar bättre och smidigare än läsplattor i det urbana tidevarvet. Många väljer att lyssna på en bok på väg till och från jobbet.

igt:

NSBIBLIOTEKET

AS EJ

ÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÄNAS EJ

Den tryckta bokens positiva egenskaper och framför allt synen på dess existens delas dock långtifrån av alla. Det även böcker som *inte* hamnar i "spontana gratisantikvariat" efter att de lästs och tjänat sitt syfte. I tidningen *Metro* läste jag häromdagen en upprörd insändare från en person som under en promenad på Östermalm i Stockholm fick syn på en soptunna fylld med böcker varav ett flertal av dem visade sig vara vackert inbundna verk och klassiker från mitten av 1800-talet, samt några inbundna tidskrifter från förra seklet. Alla, enligt insändaren, i väldigt gott skick.

Insändaren skriver: "Att de som tar hand om kvarlåtenskapen inte begriper att de kunnat sälja dem, eller åtminstone skänka bort dem, då vi är många som älskar intressanta böcker och tidskrifter från förr." Östermalmsvandrarens upprördhet går det här knappast att ta miste på.

Nåväl, i diskussionen om den tryckta bokens död eller överlevnad avspeglas intressanta aspekter av hur ambivalent vi förhåller oss till media, information, och det tryckta ordet i en vidare bemärkelse. Pappersbokens vara eller icke vara, från information i det snabba "flödet" via nätet eller i mobilen till gamla klassiker som hittas i en soptunna på Östermalm, pekar på ämnets bredd och att det ena faktiskt inte behöver utesluta det andra. Det viktigaste är ju trots allt hur ord oavsett form kan användas och vad de förmedlar.

Röda Lina

Flytta ej datumkortet!
 Detta datumkort måste återlämnas tillsammans med boken.
 Förlust av kortet kostar:
 För vuxna 1:-
 För barn 50 öre.

Nr 4284

Malmö Stadsbibliotek, Kirsebergssfilialen

Sista datum = återlämningsdatum

	1	2
2.9.8.58	3.02.89	
2.8.6.68	2.2.01.89	
2.7.0.70	1.8.02.05	
3.0.8.71		
2.5.5.72		
2.12.73		
2.3.10.75		
2.0.8.78		
2.0.1.87		
2.0.1.87		

DATUM anger sista lånedagen

Nackabiblioteken på entreprenad

Axiell Services AB tar över driften av tre kommunala folkbibliotek i Nacka och sedan 2013 drivs resterande folkbibliotek av Dieselverkstadens bibliotek AB. Alla folkbibliotek i Nacka kommer drivas av aktiebolag, men samtidigt visar Nacka kommuns egen utvärdering inga positiva effekter av att ha biblioteken på upphandling.

Text: Tobias Willstedt

Illustrationer: Stellan Klint

I BÖRJAN AV 2010-TALET rasade debatten om privatiseringar av biblioteksverksamhet när det blev känt att Nacka ämnade genomföra en upphandling och tillåta att privata företag drev folkbibliotek. Sedan 2013 har tre av folkbiblioteken i Nacka kommun drivits av Dieselverkstadens bibliotek AB: biblioteken i Sickla, Älta och Saltsjöbaden.

Under våren 2017 har driften av folkbiblioteken upphandlats på nytt. Den nya upphandlingen resulterade i att det från och med 2019 inte kommer att finnas ett enda folkbibliotek i Nacka som drivs av kommunen. Axiell Services AB tar då över driften av folkbiblioteken i Nacka Forum, Orminge och Fisksätra från Nacka kommun. Dieselverkstadens bibliotek AB kommer att fortsätta driva övriga tre bibliotek. Att Axiell Services var en av de två vinnande företagen har sedan överklagats av ytterligare ett företag som lade anbud. När jag skriver detta är utfallet av det målet oklart.

Föreningen BiS har varit aktiv i debatten om privatiseringar sen det blev tydligt vad Nacka kommun ville genomföra. Föreningen har framfört tre sakliga skäl till att folkbibliotek bör vara kvar i kommunal drift:

1) De offentliga biblioteken bildar ett nätverk som de med andra driftsformer ställer sig utanför. Det finns ingen skyldighet för andra bibliotek att samverka med de offentligt drivna. Redan för hundra år sedan talade man om "det svenska sambiblioteket", vilket innebar (och innebär) att forsknings- och folkbibliotek genom att fördela ansvar och arbete mellan sig kan erbjuda bästa möjliga verksamhet och utnyttja resurserna på bästa sätt. Bibliotekens samverkan är nödvändig utifrån ett demokratiskt perspektiv. Den ger alla samma tillgång till biblioteksresurserna och människor som bor i mindre tätbefolkade områden och distansstuderande är exempelvis grupper som har stor nytta av samarbetet. Intern konkurrens mellan biblioteken i kommunerna försvårar ett sådant samarbete. Alla vill hålla på sitt och sina medier.

2) Folkbiblioteken har en stor uppgift utöver att låna ut medier, hjälpa till med informationssökning och fungera som en mötesplats i samhället. Den mycket viktiga uppgiften innebär att bistå personer med läshinder av olika slag, inte

minst språkliga, både med medier och praktisk hjälp. Det är en verksamhet som fordrar specialkunskaper men som inte genererar några höga utlåningssiffror och inte heller alltid högre besöksiffror, de två variabler som oftast används för att mäta bibliotekens verksamhet. Det finns i stort sett inga utprovade utvärderingsmetoder för bibliotek. [...] Personalen svarar exempelvis på kvalificerade frågor, vilket nyligen bekräftades i en studie av Bibliotek Forum Nacka, men detta ger inte utslag i det ersättningssystem som biblioteken i Nacka finansieras med och som nu sprids till fler kommuner.

3) Personalen på de offentliga biblioteken har rätt att kritisera verksamheten exempelvis i massmedia. I privata företag gäller andra regler, ofta med krav på absolut lojalitet. I en samhällssituation där dessa frågor är högaktuella och där kraven på öppenhet, transparens och yttrandefrihet framförs med kraft borde detta faktum vara ett viktigt argument för att behålla biblioteken i kommunal drift!¹

Privata företag inom offentlig verksamhet har blivit vanligt i Sverige – inte minst inom vård, skola och omsorg. Allteftersom privata aktörer tagit allt större plats inom den offentliga sektorn har de offentliga uppdragsgivarna vidtagit steg för att förebygga de problem som kan uppstå. Sedan den 1 juli 2017 har lagen om meddelarfrihet uppdaterats. Den innebär att privatanställda inom offentligt finansierad vård, skola och omsorg kommer att omfattas av meddelarskydd och kan rapportera om missförhållanden inom sin verksamhet med skydd av denna. Dock gäller inte denna nya lag privatanställda på Sveriges bibliotek och inkluderar sålunda inte Nackas bibliotekspersonal.² Med tanke på den alltmer upphetsade debatten om hur folkbiblioteken i Sverige bedriver sin verksamhet (se exempelvis de senaste årens infekterade debatt om urval) så har inte behovet av transparens och öppenhet

1. Föreningen BiS (2011). *Bibliotek med alternativa driftsformer*, <https://foreningenbis.com/arkiv/bibliotek-med-alternativa-driftsformer/> (kollad 2017-08-18). Stockholm.

2. *Stärkt meddelarskydd för privatanställda i offentligt finansierad verksamhet*, Prop. 2016/17:31. Stockholm.

BRÖDERNA
GRIMMS SAGOR

WEST

ART

minskat sedan Nacka inledde sina biblioteksupphandlingar i början på 2010-talet.

Invändningar till att ha folkbibliotek i privat drift finns att hämta från Nackas egna utvärderingar. Kommunens utvärdering av upphandlingen 2013 kunde inte peka på några positiva effekter av att upphandla folkbiblioteken. Upphandlingen hade varit oerhört tidskrävande ser man, men de folkbibliotek som upphandlats kunde varken visa på de innovationer som man hade hoppats på eller levererat en verksamhet som kunde anses vara av högre kvalitet än innan.³

Nackas modell för finansiering av sina bibliotek har kritiserats, och även här återkommer kritiken i Nackas egen utvärdering:

Det finns helt enkelt inte särskilt stort utrymme för att utveckla verksamheten och att ersätta på basis av utlån och öppettider är inte innovationsfrämjande när det finns ett tak i ersättningen. Biblioteken ska fortsatt göra det som står i Bibliotekslag och i de kommunala styrdokumenterna men ska ersättas för boklån och öppettider. Det har varit svårt att finna de mätbara prestationer som pekar i biblioteksstrategins riktning.⁴

Modellen har byggt på att folkbiblioteken uppbär en rörlig ersättning för utlån och öppettider. I och med Nackas nya upphandling av bibliotek så försöker man nu utveckla modellen. Nu ska folkbiblioteken finansieras genom en fast

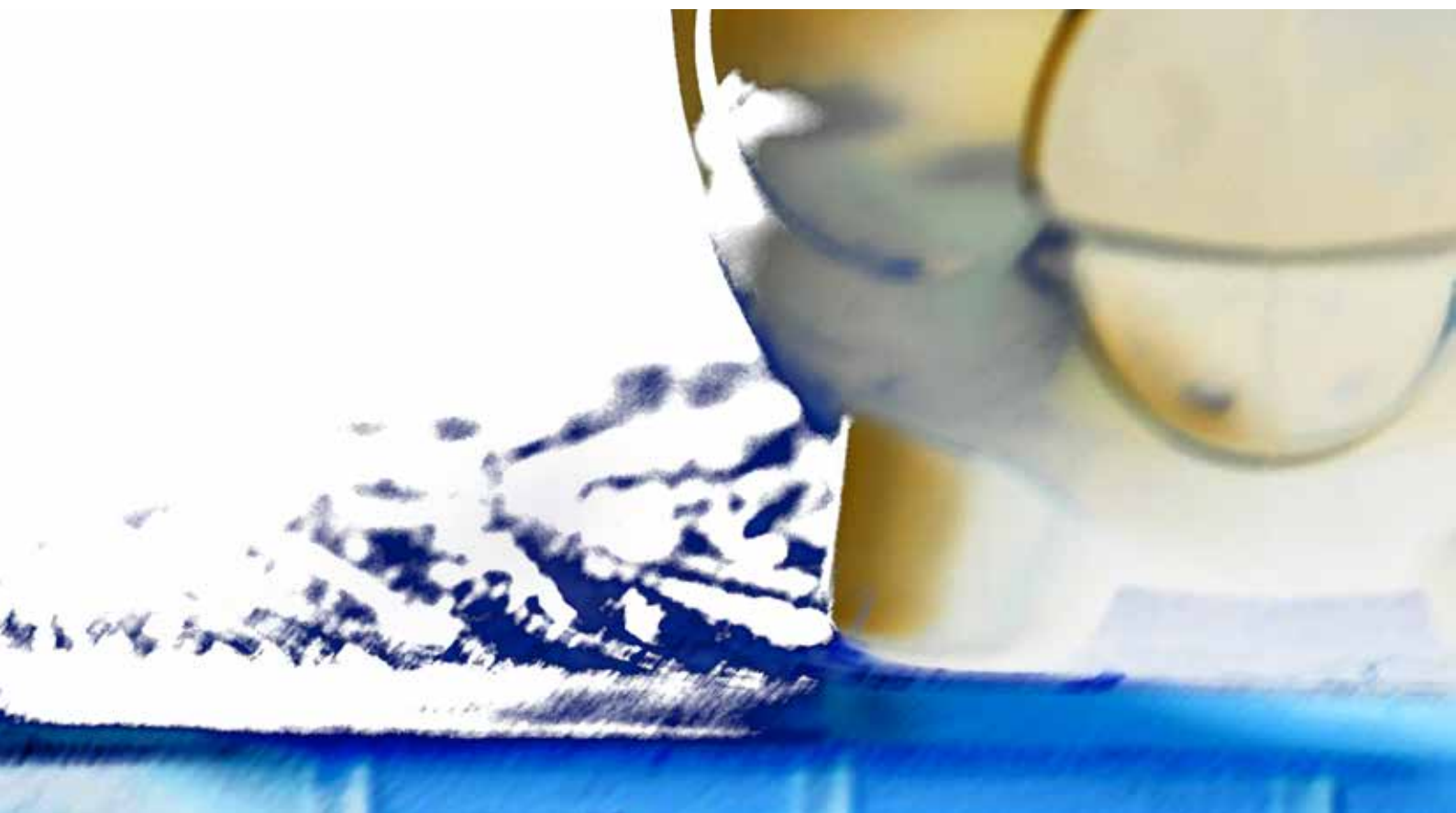
del, en rörlig del samt en innovationspott. Det uppges att den fasta delen i finansieringsmodellen också ska ta hänsyn till socioekonomiska faktorer i bibliotekens upptagningsområden. Den rörliga delen i modellen kommer även fortsättningsvis baseras på utlån och kommunen kommer ta ansvar för en del övergripande kostnader så som lokaler och infrastruktur.⁵ Det är dock oklart om dessa förändringar verkligen kommer att göra någon substantiell skillnad.

Vad kommer den fortsatta utveckling i Nacka få för konsekvenser? Det är första gången i historien som vi ser en kommun i Sverige som helt överläter driften av sina folkbibliotek till privata aktörer. Särskilt uppseendeväckande är det att Axiell Services AB, som redan levererar tekniska lösningar till folkbiblioteken och har en närmast monopolliknande ställning, ska ta över driften av tre bibliotek. Axiell kontrollerar Elib, som i dagsläget är den enda större leverantören av e-böcker till Sveriges folkbibliotek. Rimmar det väl med folkbibliotekens roll i ett demokratiskt samhälle att lämna över driften av folkbibliotek till ett företag som redan säljer alla tekniska lösningar och levererar alla e-böcker? Eller kommer vinstintresset oundvikligen leda till partiskhet i mötet med medborgaren? Detta är en fråga som vi olyckligtvis kommer få återkomma till. En sak är dock säkert – exempel på verkligt framgångsrika privatiseringar av folkbibliotek i Sverige finns inte idag.

3. Public Partner (2015). *Utvärdering upphandling av biblioteksverksamhet*, s 3. Nacka. http://infobank.nacka.se/Handlingar/kulturnamnden/2016/2016-03-15/06b_Bil_1_Utv%C3%A4rdering_upphandling_av_biblioteksverksamheten.pdf.

4. *Utvärdering upphandling av biblioteksverksamhet*, s 13.

5. Lotta Wirma (2016). PM Kultur- och fritidsenheten, *Finansieringsmodell för biblioteken i Nacka*, Nacka http://infobank.nacka.se/Handlingar/kulturnamnden/2016/2016-12-06/09_Omfattning_av_upphandling_gallande_biblioteksdrift/09b_Bil_1_Finansieringsmodell_20161119.pdf.

Makerbibliotek och frivilliga krafter

På makerspaces samlas intresserade för gemensamt lärande med fokus på teknik och skapande. Även bibliotek har öppnat för den här typen av verksamheter, inte sällan organiserade med hjälp av ideella krafter. Tobias Carlsson har med fokus på ideellt engagemang undersökt några makerspace-verksamheter och här är hans reflektioner.

Text och foto: Tobias Carlsson

DE KALLAS OFTA "MAKERSPACES" – kollaborativa och öppna platser för delning av kunskap, verktyg, maskiner och idéer. Begreppet kommer från USA och kallas ibland "hackspace", "medialab", "FabLab", "Techshop" och liknande – beroende på driftsform och inriktning. Vissa verksamheter är fristående, andra organiserade efter gemensamma principer. Här huserar uppfinnare, entreprenörer, hackare, konstnärer och andra intresserade av teknik, skapande och innovation.

Makerspaces drivs ofta gemensamt av dess användare, till exempel i föreningsform, men under de senaste åren har också olika typer av bibliotek och andra offentliga institutioner berett plats för denna slags verksamhet, med olika inriktning och förutsättningar. Vad är då skillnaden mellan ett offentligt drivet makerspace och ett föreningsdrivet? Makerspaces drivs ofta av sina användare – hur fungerar det på bibliotek som driver egna makerspaces?

Intresset att driva och utveckla makerverksamheter på bibliotek kommer från behovet att komplettera och anpassa verksamheten till en ny slags kunskapsförmedling som både är teoretisk och praktisk. Där märks programmering, CAD-teknik och kunskap i hur till exempel 3D-skrivare fungerar. Intressant är att tyngdpunkten går över till ett praktiskt lärande där experimenterande och fritt skapande är i fokus. Det ställer krav på bibliotekens utrustning och personalens kompetens.

Biblioteket står alltså, i detta avseende, inte längre som passiv förmedlare av teoretisk kunskap utan som aktiv part i individens lärande- och utvecklingsprocess. Tillgängliggörandet av dyr och otillgänglig teknik blir då också ett ändamål i sig. Barn och unga, oavsett bakgrund, ska kunna testa och skaffa sig en grundläggande teknikkunskap och även prak-

tisk färdighet. Fokus tycks ofta ligga just på barn och unga och traditionellt har bibliotek vänt sig till dessa grupper med andra slags aktiviteter, till exempel pyssel. Barn och unga är dessutom en prioriterad grupp för folkbiblioteken.

Ett tidigt intresse för teknik hos unga kan också öka intresset för teknikprogrammen på gymnasieskolorna och i förlängningen leda till att kompetent arbetskraft stannar kvar i de mindre kommunerna eller återvänder efter högre studier. Detta är troligtvis ett viktigt argument för att få igenom satsningar på makerspaces och liknande verksamheter på folkbibliotek.

Luleå

På Luleå universitetsbibliotek finns sedan våren 2017 ett makerspace som ingår i bibliotekets lärandestöd.

– Lärandestödet ger studenten handledning för att utveckla olika generiska förmågor och färdigheter, som till exempel samarbetsförmåga, problemlösning, skrivande och studieteknik, säger Mirjam Josbrant, pedagogisk utvecklare på Universitetsbiblioteket vid Luleå Tekniska Universitet.

Makerspacet är tillgängligt för projekt inom ramen för studentens utbildning. Användningen av utrustningen och material är då gratis. Studenter från vitt skilda utbildningar använder till exempel 3D-skrivarna för olika presentationer, eller för att ta fram modeller. I bibliotekets utrustning finns, förutom 3D-skrivare, också laserskärare, samt datorer med mjukvara för digitalt skapande, men även vanliga, "traditionella", verktyg.

– Vi har inga volontärer eller frivilliga som regelbundet hjälper till, men studenter delar gärna med sig av tips och råd till nya användare. Vi uppmanar gärna användarna att bidra

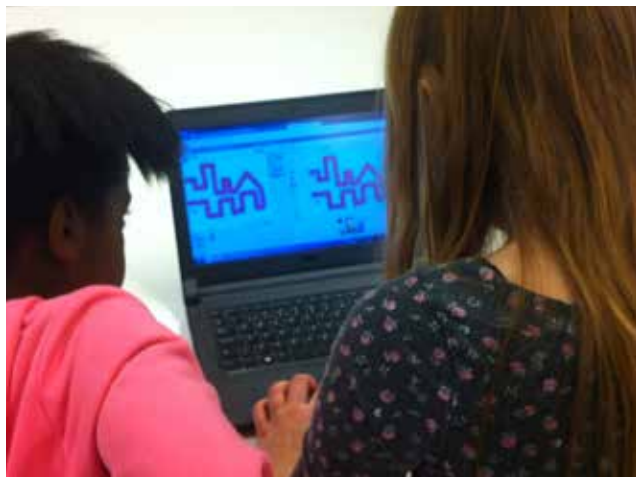
till verksamheten, men tyvärr har studenterna ofta redan fulltecknade scheman. Några av de mer avancerade användarna har bidragit till kompetensutveckling av bibliotekets personal. Som ersättning erbjuder vi gratis användning av utrustningen och materialen, berättar Mirjam Josbrant.

Vaggeryd

I Småländska Vaggeryd, Jönköpings län, var folkbiblioteket tidigt ute med makerverksamhet. Kommunen har flera välkända företag inom tillverkningsindustri, bland andra möbeltillverkarna Kinnarps och Swedese.

Makerspaceverksamheten drogs igång 2014 i projektform, och blev en permanent del av biblioteket i januari 2017. I bibliotekets makerspace finns 3D-skrivare, enklare robotar, laserskärare, skärmaskin, datorer, symaskiner och mjukvara tillgängligt.

I nuvarande projektet "Makerspace som kompetensforum" samarbetar biblioteket med kommunens två högstadieskolor. Syftet är att ta fram arbetsmaterial och arbetssätt för teknikundervisning, men även att låta elever i tidig ålder knyta kontakter med det lokala näringslivet. I kommunen finns också det kreativa återvinningscentrat ReMida som tar emot giftfritt spillmaterial från tillverkningsindustrin som sedan kan användas kreativt av förskolan, skolan och biblioteket. Många av de barn som fått arbeta med material från ReMida

Barn i programmeringstagen, från Vaggeryds makerspaceverksamhet.

är nu i högstadieskolor och projektets syfte är också att ta vara på den kunskap de fått.

– Vi har inga volontärer eller frivilliga i dagsläget. Däremot har vi besökare som frivilligt bidrar med kunskap och idéer. Det är inget vi har efterfrågat, utan engagemanget har kommit från besökarna själva. Vi hoppas att genom en Facebook-grupp kunna få fler personer att hitta varandra för att dela med sig av sin kunskap när vår egen kompetens inte räcker till. Kort sagt, vi vill uppmuntra personer att engagera sig genom att frivilligt hjälpa till – komma med idéer med mera – men inte genom något formaliserat volontärsarbete – utan genom

frivilligt engagemang, säger Mia Olausson, bibliotekarie och ansvarig för makerspaceverksamheten på Vaggeryds bibliotek.

Karlshamn

En lite mindre omfattande verksamhet finns på Karlshamns bibliotek, Digilabb. Där arbetar Andrew Duffy. Han berättar att labbet bemannas av två från personalen och att man med nuvarande verksamhet inte ser behovet av att ta in frivilliga.

Digilabb drogs igång i juni 2015 och föregicks av en pilotstudie 2014, som genomfördes tillsammans med Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg med ekonomiskt stöd från Allmänna arvsfonden. Syftet är att lära ut hur teknik fungerar, lyfta fram digitala verktyg och låta besökarna testa ny teknik såsom 3D-skrivare, VR-glasögon, Littlebits, MakeyMakey och enklare programmeringsbara robotar.

Stockholm Makerspace

Som jämförelse mellan biblioteksdrivet och föreningsdrivet makerspace kan man titta på ett mer traditionellt makerspace, till exempel Stockholm Makerspace. Den ideella föreningen Stockholm Makerspace bildades 2012 "för att gemensamt sprida kunskap om 'The Maker movement' och söka kontakt med likasinnade". Verksamheten drivs alltså helt ideellt av frivilliga krafter.

Genom medlemskap i föreningen och en extra avgift varje månad får man full tillgång till lokalen och de maskiner och verktyg som man fått utbildning till. Som medlem i en förening har man rösträtt och därigenom möjlighet att påverka.

Engagemang av frivilliga

Om man tittar generellt på biblioteksdrivna makerspaces skiljer de sig mot traditionella makerspaces på så sätt att de inte är beroende av frivilliga för att verksamheten ska gå runt. Det krävs inget medlemskap eller någon avgift för att använda lokalerna och den utrustning som erbjuds, möjligtvis krävs ersättning för förbrukningsvaror, som filament till 3D-utskrifter. I fallet med Luleå universitetsbibliotek är makerverksamheten endast öppen för studenter som aktivt arbetar med något som är kopplat till deras utbildning. För privat bruk finns utrustningen tillgänglig genom studentföreningen XP-el, då krävs medlemskap och kostnad för förbrukningsvaror tillkommer. Denna verksamhet liknar en slags hybrid mellan traditionellt makerspace och biblioteksdrivet.

Biblioteken uppmanar gärna till deltagande och engagemang, men folkbiblioteken vill hålla en viss distans genom att till exempel låta deltagarna själva organisera sig. För att säkerställa deltagarnas inflytande över verksamheten och utrustningen krävs då att man har en ständigt pågående dialog.

Det är vanligt att kommuner har frivilliga i sina verksamheter. Ofta finns den en frivilligcentral som fördelar frivilliga där de behövs. Som frivillig kan man ibland få ersättning för resor och man omfattas av samma försäkringar som vanliga anställda. Det förekommer att folkbibliotek har frivilliga, till exempel genom vänföreningar där man hoppar in och läser sagor eller hjälper till med annat. Enligt fackförbundet DIK:s

Arbete med 3D-skrivare på Luleå Tekniska Universitets makerspace.

policy om volontärarbete inom kulturinstitutioner kan volontärer aldrig ersätta utbildad personal och driva ordinarie verksamhet. Om volontärer ska anlitas är det de professionella medarbetarna som ska avgöra det. I vissa fall kan volontärer tillföra en verksamhet mervärde. Ur DIK:s policydokument om volontärarbetare:

Ur intresserade och engagerade medborgares synvinkel uppmuntrar öppna och välkomnande institutioner till deltagande och delaktighet. Närheten till brukarna och medborgarna stärker därmed den offentligt finansierade kulturens legitimitet och existensberättigande.

Å andra sidan kan allt för stor andel volontärarbete undergräva institutionens kompetens och kvalitet. Volontärs roll på arbetsplatsen kan enligt DIK också vara komplicerad rent fackligt, beaktande frågor om arbetsmiljö och arbetsrätt.

Bör svenska bibliotek som driver makerverksamheter vara öppna för frivilliga? Det finns egentligen inga formella hinder för att engagera låntagare och besökare. För "makers" och andra som uppsöker makerverksamheter värdesätts gemenskap och möjlighet att vistas i ändamålsenliga lokaler. Även om man har tillgång till en mängd forum och andra kanaler

via internet, inte minst YouTube som svämmer över av videoklipp med alla möjliga slags beskrivningar och instruktioner, finns det något särskilt värdefullt i att träffas och arbeta tillsammans. Bibliotek som vill bygga en uthållig och framgångsrik makerverksamheter bör utnyttja den kunskap och det engagemang som finns i lokalsamhället. Makerverksamhet är ett utmärkt sätt att använda frivilliga krafter eftersom deras kunskap kompletterar professionens och riskerar därmed inte att undergräva bibliotekets verksamhetens kvalitet.

Makerverksamhet på bibliotek kräver inte specialutbildad personal som själva är uppfinnare på fritiden, utan en lyhördhet för kommuninvånarnas krav och önskemål men också att man tar kontakt med till exempel skola och näringsliv för att se vilka behov de har.

Nätneutralitet – det moderna bibliotekets livsnerv

Tillgängligheten till information har ökat i takt med internets utveckling och ständigt förbättrade hastigheter, ett tillgängliggörande som biblioteken i hög grad är delaktiga i. Men vad händer om principen om att all internettrafik ska behandlas lika, den så kallade nätneutraliteten, försämras eller går om intet? Fredrik Larsson ser orosmoln över nätneutralitetens ställning i USA och i förlängningen potentiella hot mot denna även i EU och Sverige.

Text: Fredrik Larsson

Illustration: Stellan Klint

ENLIGT POST- OCH TELESTYRELSEN kan nätneutralitet definieras som principen att "all internettrafik ska behandlas likvärdigt oavsett avsändare, mottagare, plattform eller innehåll". All trafik som sänds över internet ska helt enkelt behandlas lika och det ska inte vara så att användning av vissa tjänster, exempelvis Spotify eller Facebook, prioriteras framför annan trafik. Inom EU är denna princip garanterad i och med förordning (EU) 2015/2120 från 2015 och i USA är det Federal Communications Commission (FCC) som i alla fall fram till nyligen gjort detta. Det har tidigare funnits en bred samsyn från västanter till höger, i Europa och i USA, om det fördelaktiga av en bevarad nätneutralitet då den anses gynna innovation och samtidigt vara nödvändig för medborgares rätt att ta del av allsidig information via exempelvis bibliotek. Detta var dock innan USA:s president Donald Trump tillsatte en ny ordförande för FCC med uppdrag att luckra upp denna princip.

För biblioteken har internet inneburit att tillgängligheten till information ökat då du inte fysiskt behöver ta dig till biblioteket för att låna eller återlämna en e-bok eller strömma ljudböcker eller film. Om internetleverantörer tillåts att styra trafik så att exempelvis deras egna tjänster, eller samarbetspartners tjänster, prioriteras jämfört med annan trafik skulle det innebära att bibliotekens tillgänglighet skulle minska. Vem vill strömma en film från biblioteket om det hackar och eller har lägre kvalitet. I någon mening vore det som att placera ett bibliotek mitt ute i skogen, långt från medborgarna, vilket ju ingen skulle komma på tanken att göra.

Varför skulle då någon vilja luckra upp denna princip?

Förutom att staten i rena diktaturer eller stater med auktoritära tendenser tenderar att vilja kontrollera informationen som når medborgarna finns det också ett incitament för internetleverantörer att vilja ta betalt från exempelvis Netflix då de åter upp mycket bandbredd med sin tjänst. Även om Netflix står starkt nog att kunna klara en sådan utveckling genom att helt enkelt betala internetleverantörerna skulle andra mindre företag inte kunna konkurrera på samma villkor. För bibliotek, som ständigt drabbas av nedskärningar, skulle det innebära en katastrof då de inte skulle kunna eller ens vilja betala denna extra kostnad. En analog jämförelse vore att alla biblioteks-böcker vägde tre kilo mer än de man kunde hitta i bokhandeln. Trump och hans anhängare hävdar att nätneutraliteten hämnar investeringar men det är svårt att hitta några andra som håller med, både vad gäller näringslivet och biblioteksvärlden. American Library Association (ALA) har exempelvis tagit ställning för nätneutralitet och flera upprop har gjorts av "start-ups" mot denna utveckling.

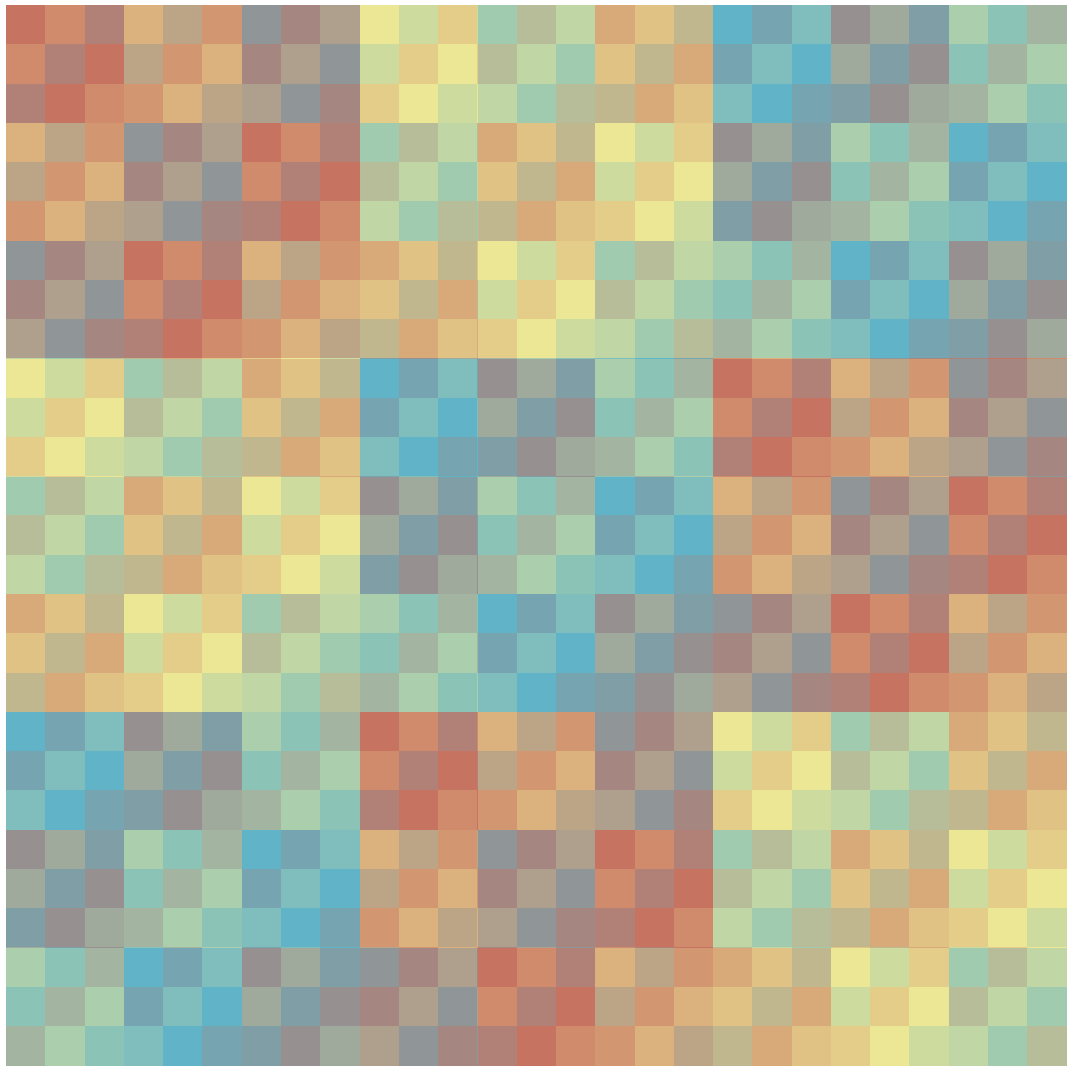
Även om nätneutraliteten inte är direkt hotad i Sverige så har det som sker i det stora landet i väst en tendens att sprida sig hit så småningom och det finns de som menar att EU:s regler på detta område redan nu är tandlösa. PTS har kritiserat och krävt ändring av vissa operatörer för att de undantar viss trafik (sociala medier/streamingtjänster) från den begränsning av data som abonnemangets annars har vad gäller mobil internet. Kritikerna menar dock att det är oförenligt med en verklig nätneutralitet att endast fokusera på vad som händer efter att en användares pott är slut, det är lika viktigt att all information behandlas lika även innan potten är slut. Med rådande regelverk kan operatörerna till viss del fortfarande styra trafik. Kritiken känns rimlig. Syftet med denna princip är ju att ingen information ska diskrimineras utan att användaren, inte operatören, ska avgöra vad hen vill använda internet till.

Utan garanterad nätneutralitet kommer biblioteken förpassas till ett andra klassens internet och de flesta av de fördelar som den digitala revolutionen har inneburit för biblioteken kommer gå om intet. Om detta sker kommer biblioteken inte kunna fullgöra sitt uppdrag att bidra till "kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning" och till syvende och sist handlar en försvagad nätneutralitet om en betydande försämring av vår demokrati.

Källor

<http://www.ala.org/advocacy/telecom/netneutrality>
<http://www.pts.se/oppetinternet>
<https://www.theguardian.com/technology/2017/apr/26/trump-overturn-net-neutrality-rules-resistance>
<http://blog.credoreference.com/net-neutrality-and-libraries>
<https://computersweden.idg.se/2.2683/1.681445/natneutralitet-hotad-startup-protest>
<https://computersweden.idg.se/2.2683/1.672566/pts-beslut-hindrar-inte-telia>
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801

Datakraft

Rädslan att robotar ska ta över världen är något som lyfts allt oftare i dagens framtidsspaningar. Men det är snarare centraliseringen av produktionsmedlen och ett fåtal gigantiska bolags kontroll över världens digitala data som är det stora hotet när det gäller den teknologiska utvecklingen, skriver konstnären och programmeraren Idiomdrottning. Hon menar att konflikten mellan människa och robot är en levande spegel av konflikten mellan demokrati och kapital.

Text: Idiomdrottning

Illustration: "Ternary Thue-Morse", Idiomdrottning (CC By-SA)

DET FINNS GOTT OM BÖCKER och bilder från 70-talet om den fasansfulla, spindellika moderdatorn. Centralmakten som vi människor inte kan förstå oss på. Vi fick oss ett gott skratt åt detta när persondatorn kom och datorer var något som alla hade i sina hem; ännu mer när FOSS (öppen källkod) växte sig starkt och vi fick ännu mer kontroll över våra egna verktyg. Men skrattet fastnade i halsen nu när molnet styr.

Stora neurala nätverk kan göra saker som persondatorer inte ens kan drömma om. Ta översättning till exempel. Google Translate har en bit kvar att gå men det är inte bara behandlingskraften (CPU, minne) som gör att det är svårt att konkurrera med den. Den har en ännu större fördel: data. Information, texter på olika språk. För att göra ett bra översättningsprogram räcker det inte med en ordlista. Det som behövs är texter på massor av olika språk. Tillgången till text i sådana mängder är just nu centraliserad hos några få jättar. Google, Amazon, Facebook.

Som insatt i hur ett neuralt nätverk funkar är det lätt att sucka eller småle åt texter som ser artificiell intelligens som någon sorts Pinocchio som kan "vakna" och "tänka" och vara ondsint eller obegriplig och ta över och vara farlig. Ja, jo, men det är inte det första och mest aktuella problemet. Vi står inför en centralisering av produktionsmedlen som får industriella revolutionen på 1760-talet att se ut som ett lol.

Teknologisk arbetslöshet

Det finns ett inspelat föredrag av Amelia Earhart från 1935 där hon säger det uppenbara; men som vi ser så lite jobb kring: "Självklart är forskning kring teknologisk arbetslöshet lika viktig idag som fortsatt förbättrande och produktion av arbetsbesparande eller bekvämlighetsskapande maskiner."¹

På kort sikt: kortare arbetsveckor, medborgarlön. På lång sikt: kanske totalt se över hur vi människor fördelar både

resurser och arbetsuppgifter åt oss. Vi kommer behöva gå ifrån en bristbaserad quid-pro-quo-ekonomi när vi har så mycket automatisering. Det borde vara lätt att leva när vi har robotarna som hjälper oss. Istället är det fruktansvärt. Stressigt och prekärt. Vi har en generation där det är otroligt sällsynt att ha ett fast jobb. Allt är bara provanställningar och vikariat och bullshit.

Maktcentralisering

Produktionsmedel är makt under kapitalismen. Google går inte att rösta bort, eller påverka speciellt mycket med röster. Vi har också sett hur klumpigt det kan bli när parlamentet lägger sig i: den störiga popupen med "du måste acceptera cookies OK?" som varenda hemsida har på grund av ett EU-beslut som bara försämrar våra liv. Det vi ville var att komma åt reklamnätverkens cross-site-tracking och det vi fick var en jävla popup och ett OK och sen ingen skillnad mot hur det var innan.

Trots det ska vi inte ge upp. Vi har inget alternativ. Det är demokrati mot kapital, just nu. Ett kapital som lockar oss och grodkokar oss med bekvämlighet. Det är ju så varmt och skönt i vattnet.

Uppenbarligen

Allt detta känns så självklart för mig, men vi ser ingen som jobbar på det. Mänsklig interaktion och att fördela resurser och arbetsuppgifter är protokollbaserat. Kan inte AI hjälpa oss hitta på något bättre protokoll? AI är hotet, men det kan också vara hjälpen; hjälpen för att skapa ett system där vi kan rädda världen från klimatkollaps och bryta oss fria från Googles, Amazons och Facebooks nätverk.

Eller vad vet jag, vi kanske kunde göra lite gammalt hederligt eget tänkande!

1. <http://www.creatinghistory.com/amelia-earhart-a-womans-place-in-science/>.

Den skönlitterära framtiden: De kvinnliga författarna går i täten!

Text: Mats Myrstener

JAG TILLHÖR DE DÄR HOPPLÖST gammaldags som tycker att det inte skrivits någon *riktigt* bra svensk skönlitteratur sedan Sven Delblanc och Göran Tunström gick ur tiden. Delblanc dog 1992, Tunström 2000. Men det bästa jag läst sedan dess har skrivits av kvinnliga författare, och det har ju sagts förut: det svenska kulturlivet bärs på många sätt upp av kvinnor. Kvinnor som läser böcker och går på teater, kvinnor som går på konserter, kvinnor som går på konstutställningar. Numera också kvinnor som skriver, och skriver mer och bättre än männen.

När jag läste litteraturvetenskap på 1970-talet imponerades jag, som så många andra, mycket av Ulf Lundells språkliga symfoni *Jack* (1976). Men sedan dess har jag tappat intresset för Lundell, som bara återupprepat sig i bok efter bok. Kvinnliga kritiker gick till storm mot de manliga författarna på 1980-talet och kallade deras verk – ibland lite orättvist – för stilistiska tårter utan innehåll; ”se på mig hur bra jag kan skriva, vilka långa och komplicerade meningar.” I den gruppen klumpades Klas Östergren, Ernst Brunner, Ulf Lundell, och en typisk representant som Björn Ranelid, ihop. En särpling som stod utanför stiltårtornas gäng var Stig Larsson, vars betydelse säkert var stor på 1980-talet, och fortsätter att vara betydande med sin kallt registrerande opersonliga språkstil. Även Jonas Gardell bör nämnas, inte minst som hbtq-författare.

Sedan skedde en vindkantring på 1990-talet tror jag. Plötsligt överglänste de kvinnliga författarna sina manliga kollegor, utom några maskulina furor som fortfarande vajade stolt i snålåsten, som Norén, Tunström, Lars Gustafsson, Tranströmer, Torgny Lindgren, Klas Östergren och Per Olof Enquist – eller en debutant som Per Hagman. Men den kvinnliga anstormningen var stor, från gamlingar som Sara Lidman, Inger Alfvén och Kerstin Ekman, till poeter som Ann Jäderlund, Katarina Frostensson, Birgitta Lillpers, Kristina Lugn och Eva Ström, och prosaister som Aino Trosell, Inger Edelfeldt, Mare Kandre, Lotta Lotass, Anna-Karin Palm, Susanna Alakoski, Elsie Johansson, eller barn- och ungdomsförfattare som Maria Gripe och Barbro Lindgren. Många andra borde nämnas, men det får räcka med dessa exempel.

På 1990-talet går de kvinnliga författarna definitivt upp i bredd med de manliga i antal, på 2000-talet tror jag de passerar dem. Det är i så fall ett svenskt litteraturhistoriskt paradigmskifte.

Och bland de bästa, som motsäger mitt första, lite provokativa uttalande, är Carina Rydberg och det oroar mig mycket att hon inte gett ut någon ny roman sedan 2006 (*Den som*

vässar vargens tänder). Den nya romanen *Främlingarna* har annonserats av förlaget i många år, och ska nu enligt uppgift komma ut 2017.

Tre nya kvinnliga författare jag skulle vilja nämna är Amanda Svensson (*Allt det där jag sa till dig var sant*, 2014), Therese Bohman (*Den andra kvinnan*, 2014, *Aftonland*, 2016) och Augustpristagaren Lina Wolff (*De polyglotta älskarna*, 2016). Här finns inga manliga svenska motsvarigheter av större vikt vad jag kan se, då får man gå till Norge och Karl Ove Knausgård (som behövde sex böcker för att berätta vad många kvinnliga författare kan säga i en), eller Geir Gulliksen.

Nu är det hela inte så konstigt som det låter. På 2000-talet har allt för många undersökningar visat att pojkar läser mindre än flickor, presterar sämre i skolan, inte skriver dagbok eller brev, utan istället ägnar alldeles för mycket tid åt mobilsurfande, dator- eller TV-spel. Det är inte allt för djärvt att spå att i en snar framtid kommer säkert sjuttiofem procent av allt skönlitterärt publicerande att komma från kvinnor.

I början kommer förlagen att försöka pusha sina få manliga författare, men eftersom den stora läsargruppen är kvinnor som vill läsa om vad andra kvinnor tycker (och säkert också om mäns funderingar), så kommer även förlagen till slut att acceptera att de goda manliga författarna inte längre växer på träd i några större klasar.

Ett annat nyktert konstaterande är att skönlitteraturen blivit allt mer genreuppdeldad: deckare, romance, thriller, skräck, gothic och så vidare. Även här är kvinnliga författare framstående och väl representerade, en mästare som Stephen King börjar komma till åren, och en kvinnlig mästare i många genrer, Joyce Carol Oates, får uppenbarligen vänta på sitt väl värda nobelpris. ”Manliga” genrer som i min ungdom var stora, som krig-, western- eller idrottsböcker (exempelvis Max Lundgrens klassiker om Åshöjdens BK och Stig Ericssons indianböcker) har mer eller mindre försvunnit. Det var genrer som hade stora läsare bland pojkar.

De stora upptäcktsresorna är redan gjorda och skildrade i litteraturen. Ett nutida exempel är Bea Uusma, som skrivit den prisbelönta boken *Expeditionen* (2013) om Andréés polarexpedition. Idag görs de stora nya upptäckterna *inom människan själv* och även här verkar kvinnliga författare ha ett försprång. Therese Bohman skriver lite ironiskt i *Aftonland* att män är så oerhört enkla att läsa av, medan kvinnor däremot framstår som så *oerhört mer komplicerade*. Det kunde ju Ingmar Bergman eller August Strindberg ha hållit med om.

Sant eller falskt, det är ändå ett påstående att fundera över. Kvinnor skriver betydligt bättre om erotik också, mina föräldrars tummade exemplar av Henry Millers *Sexus* (1949) har fått många år på nacken, och ingen direkt manlig efterföljare som jag känner till (skulle vara Geir Gulliksen då).

Nej, 2000-talet blir nog på flera sätt kvinnornas sekel inom skönlitteraturen, åtminstone i Norden. Men vi får också en helt ny grupp författare med andra etniska rötter än svenska: Jonas Hassen Khemiri, Eija Hetekivi Olsson, Johannes Anyuru, Hassan Loo Sattarvandi, och många fler. Ofta anlägger dessa författare ett fruktbart socialt underifrån-perspektiv, det gäller både arbetarförfattare, kvinnliga författare och så kallade (med en gammaldags nu otidsenlig bibliotekarieterm) ”invandrar-författare”.

Med den gamla manliga skönlitteraturens regression börjar marken skaka under kulturens fötter: litteraturkritiken, som vi känt den i tidningar och antologier, försvinner allt mer. Nya medier tar över, där man snarare uttrycker sig i bloggar och tweets än med litterär essäistik. Den läsande, bildade medelklassen, som alltid ansetts vara en förutsättning för spridning

av ”högtstående” skönlitteratur, är idag varken särskilt bildad eller särskilt läsande.

Värst är dock kanske samhällets (stat och kommuners) så påtagliga ointresse för böcker och litteratur. För en bibliotekarie, som i hela sitt liv kämpat för att få människor att läsa, och inte minst pojkar, är detta ett bittert konstaterande. Vi behöver bara gå till vårt grannland Finland för att se ett land där skola och bibliotek anses ”fint”, man bygger nya stora bibliotek, och bokläsandet minskar inte i omfång. Invandratäta Malmö är en av få städer där bibliotekslånen ökar, för övrigt.

Med detta resonemang borde väl Svenska akademien snart bestå av bara kvinnor? Att det inte är särskilt positivt att samhället delas upp i en läsande och skrivande halva, som främst består av kvinnor, och en som sysslar med helt andra, och betydligt mer materiella och destruktiva saker, är som alla förstår inte bra. Att kvinnliga författare för mig framstår som så mycket mer intressanta än manliga är ju bara att gratulera. Men att pojkar och män läser allt mindre skönlitteratur, det är en samhällsfråga av allvarligare slag.

Kvinnor och relationslitteratur, 2010-talet

Lena Andersson: *Egenmäktigt förfarande* (2013)

Den kvinnliga huvudpersonen, som är konstvetare, blir besatt av en så kallad ”kulturman”, den självgoode konstnären Hugo Rask. Boken skildrar, i litterär form, Anderssons korta förhållande med regissören Roy Andersson. Belönades med Augustpriset 2013. Uppföljaren *Utan personligt ansvar* (2014) följer samma mall, men är inte lika bra. Boken inleder en serie med liknande kvinnliga romaner. En förebild är också Carina Rydberg och Stig Larsson. Blicken är kall, ofta ganska känslolös, till skillnad från den feministiska litteraturen på 1970-talet.

Amanda Svensson: *Allt det där jag sa till dig var sant* (2014)

Ung kvinna inleder en destruktiv relation på en folkhögskola i Skåne. Mannen Erik ”kan så mycket”, tror han är Majakovskij, och vill ”lära henne så mycket”! Mycket bra skriven, tempo, spännande, fantasi-full. (Amanda Svensson har skrivit två böcker tidigare.)

Therese Bohman: *Den andra kvinnan* (2014)

En ung kvinna som arbetar som städare på ett sjukhus inleder ett hopplöst förhållande med en gift läkare. En roman om makt, kön, klass och maktmissbruk.

Ebba Witt-Brattström: *Århundradets kärlekskrig* (2016)

Känd litteraturprofessor som i romanen skildrar skilsmässan från en annan ”kulturman”, akademiledamoten Horace Engdahl, med vilken hon har tre vuxna söner. Uppmärksam, men ganska svag. Parfraserar dessutom ganska fräckt en känd feminist-klassiker, Märta Tikkanens Århundradets kärlekssaga (1977). Fortsättningen på denna, också biografisk, Rödluvan, kom 1986.

Lina Wolff: *De polyglotta älskarna* (2016)

Författaren, från Skåne, har tidigare skrivit två böcker. Också intresserad av män och deras dragning till våld. En förvirrande roman om en författare (Max Lamas) som skrivit en försvunnen bok, en ung kvinna, Ellinor, som nät-dejtar underliga män, och en italiensk

gammal kvinna (Lucrezia) i ett förfallet palats. Också välskriven, fantasifull.

Therese Bohman: *Afonland* (2017)

En medelålders, kvinnlig professor inleder en relation med en av sina manliga studenter på Stockholms universitet, en självsäker ung man. Han är doktorand och det visar sig att han kopierat en del av sin forskning från internet. Professorn hamnar i en identitetskris. Svagare än den tidigare romanen, men delvis samma tematik.

Isabelle Ståhl: *Just nu är jag här* (2017)

27-åriga Elise är allmänt nedstämd, äter antidepressiva tabletter, far runt på fester och events, tar droger och dricker och mår dåligt. Hon läser idéhistoria på universitetet i Stockholm. Hon träffar först den snälle men självupptagne Victor, sedan sin lärare i idéhistoria, som visar sig vara intresserad av BDSM. Båda ”undervisar” (så kallad ”mansplaining”) Elise om allt mellan himmel och jord, hennes självbild är i botten. En dyster bok, men väl skriven. Känns dock ibland som en skrivbordsprodukt.

Sara Paborn: *Blybröllop* (2017)

Humoristisk bok där huvudpersonen förgiftar sin uttråkiga man med bly. Författarinnans femte bok.

Agnes Lidbeck: *Finna sig* (2017)

Huvudpersonen Anna får barn, umgås med maken Jens, träffar sedan älskaren Ivan. Kallt registrerat ur ”patriarkatets” synvinkel. Ännu en dyster kvinnlig utvecklingsroman.

Viktoria Jäderling: *Åh Lunargatan* (2017)

Noveller som utgår från ett tema, påminnande om Alice Munros ”Tiggarflickans memoarer”. ”Ett slags existentiell kamp för att bli till som människa [kvinna], inte sällan genom sexualitetens filter” (Therese Eriksson i SvD 19/8).

Prekariatisk litteratur – den nya arbetslitteraturen

Arbetarskildringar utgör en lång och stolt tradition. Här tipsar Tommy Bildström om modern arbetslitteratur i form av prekariatisk litteratur, om människor på osäkerhetens arbetsmarknad.

Text: Tommy Bildström

UNDER 1930-TALET HADE arbetslitteraturen ett tydligt syfte, att organisera arbetsklassen och ställa politiska krav. Dagens arbetslitteratur är inte lika tydlig, men ändå ack så viktig. Jag har själv alltid haft en förkärlek till arbetslitteraturen som kom på 30-talet, men nu har jag förkovrat mig i nyskriven sådan. Jag har alltså läst den nya arbetslitteraturen, prekariatisk litteratur.

Känner du inte till ordet prekariat behöver du inte skämmas, det gör inte heller mitt rättstavningsprogram. Prekariat är ett ord som beskriver de som har osäkra arbetsförhållanden, de som befinner sig utanför den etablerade arbetsmarknaden.

Prekariatisk litteratur skulle kunna definieras som skönlitterära verk som handlar om prekariatets förhållanden och som är skrivna av författare med erfarenheter av just detta. Jag snodde definitionen av Lars Furuland som definierade "arbetsdikt" på liknande sätt i sin bok *Statarna i litteraturen* som kom 1962. Vill man ha lite lösare tyglar kan man använda sig av Magnus Nilsson som definierar arbetslitteraturen som den litteratur "som av läsaren kopplas samman med arbetarklassen".¹ Prekariatisk litteratur skulle då vara litteratur som läsaren kopplar samman med dem som är utanför den etablerade arbetsmarknaden, i form av timanställning och även arbetslöshet och utförsäkring.

Här följer några exempel på prekariatisk litteratur.

Kristian Lundberg

Yarden (2009)

Kristian Lundberg har skrivit en helt fantastisk bok i självbiografisk stil. Författaren jobbar inom kultursektorn, han får ekonomiska problem och måste återvända till ett bemanningsbolag som jobbar på hamnen. I *Yarden* får man både en självbiografisk bakgrund och en tydlig berättarröst som beskriver både klasskillnaderna och hur han faktiskt utvecklar ett klasshat. Livet på Yarden är tungt, att han är en erkänd poet är inte värt mycket och boken ger ett perspektiv och en historia samtidigt som den beskriver arbetssituationen. Boken har ett tydligt personligt tilltal eftersom den är självbiografisk. Som före detta industriarbetare känner man igen resonemanget om pengar och hur man ser på arbetet, men även sammanhållningen arbetare emellan känns igen.

Sara Beischer

Jag ska egentligen inte jobba här (2012)

Sara Beichners roman *Jag ska egentligen inte jobba här* låter oss följa den unga Moa med skådespelardrömmar. Moa får jobb på ett äldreboende, något som hon ser som tillfälligt medan hon vill komma in på teatern. *Jag ska egentligen inte jobba här* är en briljant bok. Det unga författarjaget försöker hitta sin plats i tillvaron och bollar sin personliga och sociala identitet med arbetarrollen samtidigt som det finns parallella livsöden och speglingar i personalen som jobbar på äldreboendet. Det finns med en liten kärlekshistoria som jag faktiskt tycker var både fin och relevant. Den tar inte alls upp mycket plats, men varför knegar man om inte för kärleken?

1. Magnus Nilsson, *Arbetslitteratur*, Lund: Studentlitteratur 2006, s. 27.

Jack Hildén

Vi, vi vaktmästare (2014)

Vi, vi vaktmästare liknar Sara Beichers roman i huvudpersonens identitetssökande. Romanens fokus är Eskil, som till en början hoppar in via ett bemanningsbolag och därför inte tycker att han förtjänar att vara där. Romanen har fokus på identiteten och yrkesrollen. Eskil går själv ut i sina arbetskläder på lunchen och maskinen som tar han om wellpapret får stå som en metafor för hur han motvilligt anpassas och formas till en vaktmästare. Romanen utforskar "vi och dom"-känslan gentemot tjänstemännen och de rika personerna som finns på de andra våningarna, men är inte lika starkt klasskritisk som Kristian Lundbergs *Yarden*. Maktförhållandet är ständigt närvarande, som när Eskil blir tvingad att bära paket till en jobbig tjänsteman – men det finns en förlikning. Till skillnad från Moa i Sara Beichers roman berättar aldrig Jack Hildén vad Eskil egentligen gör på fritiden eller vilka drömmar han har, ett sorts acceptans infinner sig i hans uppdelning av yrkesroll och privatperson.

Charlotta von Zweigberk

Fattigfällan (2016)

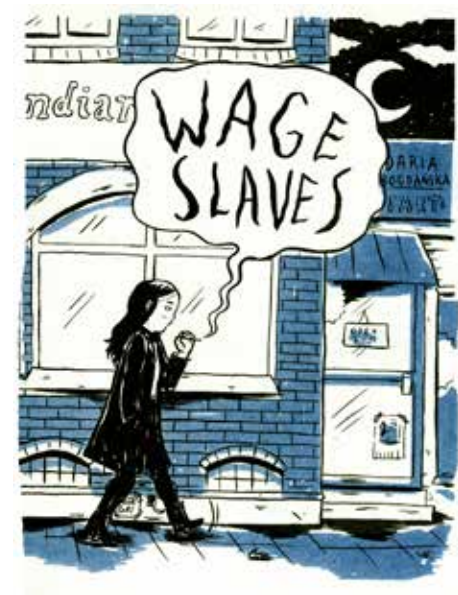
Fattigfällan är en intressant bok som skulle kunna anses som prekariatisk litteratur. Boken är skriven av Charlotta von Zweigberk, som berättar Beatas historia om hur hon faller genom de sociala skyddsnät som ska skydda oss när vi blir sjuka. Boken har en chockerande beskrivning av ett liv som slås i spillror och hur det är att vara fattig i Sverige idag. Det är den av böckerna som har det tydligaste motivet, skyddssystemet fungerar inte i alla lägen, specifikt reglerna för egenföretagare som är F-skattare. Berättarjaget uppmanar faktiskt de fattiga att sluta skämmas och i ett kapitel faktiskt organisera sig, även om det är i form av en Facebook-grupp.

Även i denna bok kämpar huvudpersonen med sin identitet, och vi och dom-känslan kritiserar och konkretiseras. Man lider också med Beata som både håller på att hungra ihjäl samtidigt som hon går upp i vikt.

Boken tar upp många intressanta poänger som baseras på händelser som beskrivs. Socialarbetarna får en stor känga. Av de böcker jag läst är denna bok den mest praktiska och på det sättet också den otäckaste.

Serier

Seriemediet har en tradition av en mer direkt och mer provokativ sätt att närma sig den här typen av frågor. Kortserien "Pigan" av Hanna Petersson som man kan läsa i tidningen *Galago* 103–104 (2011) är en stark feministisk röst mot RUT-avdraget och Daria Bogdanska skildrar i sitt serialalbum *Wage Slaves* (2016) den otrygghet man lever i som timanställd. Till och med barnböckerna höjer sin röst, nu senast i bilderboken *Veckan före barnbidraget* av Elin Johansson och Ellen Ekman (2016).

Avsändare:
bis c/o J Dalmalm
Stigbergsvägen 11
752 42 Uppsala

Nästa nummer:

Nästa nummer av *bis* utkommer den 18 december och är ett öppet nummer.

Skicka ditt bidrag till tidskriftenbis@gmail.com senast den 8 november. Varmt välkommen!

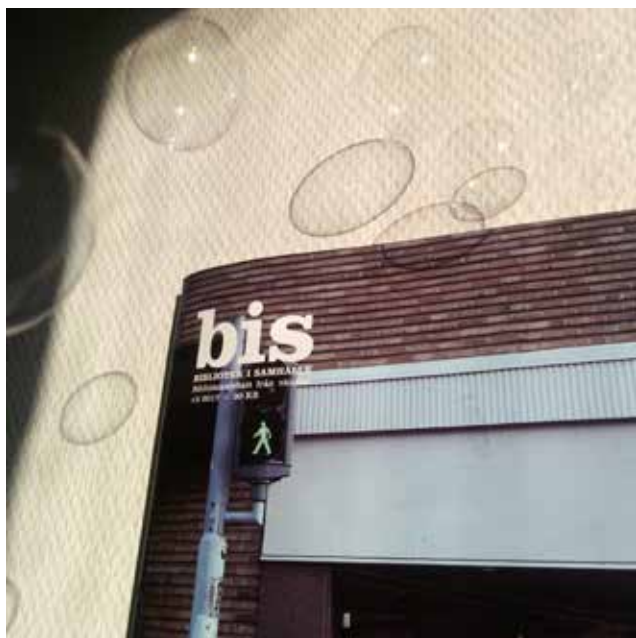

Foto: Martin Persson.

Föreningen BiS?

BiS står för Bibliotek i Samhälle. Vi är en socialistisk biblioteksförening som verkar för att utveckla biblioteken och samhället i en mer progressiv riktning.

BiS vill att biblioteken ska

- stödja yttrandefriheten och ge tillgång till information som grund för kunskap, opinionsbildning och samhällskritik
- drivas i offentlig regi och utvecklas i dialog med användare och närsamhälle
- arbeta normkritiskt, antirasistiskt, jämställt och jämlikt
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande med särskilt fokus på dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information, kultur och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Engagera dig i BiS!

Vill du veta mer om BiS och kanske engagera dig i föreningen? Tveka inte att ta kontakt med oss!

Kontaktpersoner

Stockholm: Tobias Willstedt
tralalaisdead@hotmail.com, 0709-185984

Göteborg: Anna Hallberg
anna.hallberg@kultur.goteborg.se, 031-3653081

Skåne: Martin Persson
oeoe@zitherlessons.net, 0737-023790

Vill du bli kontaktperson på din ort? Hör av dig!

BiS e-postlista!

Alla BiS-medlemmar är välkomna till föreningens e-postlista, där man kan få kontakt med andra medlemmar och diskutera föreningsaktiviteter eller andra aktuella frågor. Kontakta tidskriftenbis@gmail.com för att anmäla dig!